

**Стандарти
розслідування
воєнних злочинів.**

**Незаконне
позбавлення волі
та катування**

2023

СХВАЛЕНО
Протокол засідання
методичної ради
від 16.03.2023 № 3

ЗАТВЕРДЖУЮ
Генеральний прокурор
Андрій КОСТІН
28 квітня 2023 року

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**«Стандарти розслідування
воєнних злочинів.
Незаконне позбавлення волі
та катування»**

Київ
2023

Стандарти розслідування розроблено на основі синергії знань національних та міжнародних експертів із залученням досвіду спеціалізованого Департаменту Офісу Генерального прокурора.

Координація процесу підготовки Стандартів та налагодження взаємодії експертів здійснювалась організацією «JustGroup».

Стандарти надруковані в рамках Проєкту ЄС «Право-Justice» за фінансової підтримки Європейського Союзу. Їхній зміст є виключною відповідальністю Офісу Генерального прокурора і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу.

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ
В ПРОЄКТІ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

ПРАВО-JUSTICE

Автори

Пашковський Микола Іванович

науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса Національної академії
правових наук України, кандидат
юридичних наук, доцент

Крапівін Євген Олексійович

правник, експерт організації «JustGroup»

Яворська Василина Володимирівна

правниця, менеджерка організації
«JustGroup»

Постоловська Мар'яна Миколаївна

правниця, експертка організації
«JustGroup»

Коваль Дмитро Олександрович

викладач Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
юридичний директор організації «Truth
Hounds», кандидат юридичних наук

Слободянюк Марина Ігорівна

керівниця департаменту розслідувань
організації «Truth Hounds»

Белоусов Юрій Леонідович

начальник Департаменту протидії
злочинам, вчиненим в умовах
збройного конфлікту,
Офісу Генерального прокурора

Атаманчук Сергій Миколайович

начальник управління організаційно-
методичного та аналітичного
забезпечення Департаменту протидії
злочинам, вчиненим
в умовах збройного конфлікту,
Офісу Генерального прокурора

Лисенко Денис Леонідович

начальник управління організації
процесуального керівництва досудовим
розслідуванням та підтримання
публічного обвинувачення в обласних
прокуратурах Департаменту протидії
злочинам, вчиненим
в умовах збройного конфлікту,
Офісу Генерального прокурора

Лещенко Андрій Леонідович

заступник начальника управління
процесуального керівництва
досудовим розслідуванням
та підтримання публічного
обвинувачення Департаменту
протидії злочинам, вчиненим в умовах
збройного конфлікту,
Офісу Генерального прокурора

Петренко Станіслав Ігорович

начальник організаційно-методичного
відділу управління організаційно-
методичного та аналітичного
забезпечення Департаменту протидії
злочинам, вчиненим
в умовах збройного конфлікту,
Офісу Генерального прокурора

Циб Роман Ярославович

заступник начальника третього відділу
управління процесуального керівництва
досудовим розслідуванням та
підтримання публічного обвинувачення
Департаменту протидії злочинам,
вчиненим в умовах збройного
конфлікту, Офісу Генерального
прокурора

НАВІГАЦІЯ ДОКУМЕНТОМ

(поруч зі звичним змістом документа щодо деяких із пунктів наведено короткий перелік інформації та документів, які в ньому містяться)

Вступ	7
Терміни та скорочення	9
Блок 1. Короткий виклад обставин модельного кейсу цього Стандарту	10
Блок 2. Предмет доказування та обставини, які підлягають доведенню	12
Блок 3. Загальна логіка розслідування	14
Крок 1. Отримання (збір) інформації про можливі випадки вчинення воєнних злочинів	15
Крок 2. Внесення відомостей до ЄРДР або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 КПК України.....	16
Крок 3. Визначення та проведення невідкладних слідчих дій.....	16
Крок 3-1. Робота з потерпілими.....	17
Крок 4. Конкретизація обсягу доказування.....	19
Крок 5. Подальший етап розслідування.....	21

Крок 6. Систематизація та аналіз зібраних відомостей і доказів..... 24

Крок 7. Оцінка наявних доказів, повідомлення про підозру та точковий збір доказів.....25

Блок 4.

Фрагменти можливої аргументації для процесуальних рішень (на прикладі ситуації в смт Димер) 27

Короткий опис ситуації в смт Димер (Київська область) 27

Ймовірні порушення МГП у ситуації в смт Димер..... 29

Короткий опис фактичних обставин кримінального правопорушення для внесення відомостей до ЄРДР..... 29

Попередня кваліфікація для внесення до ЄРДР..... 29

Можливий виклад релевантних правових норм..... 30

Загальні положення щодо серйозних порушень.....31

Ситуація незаконного позбавлення волі (додаткові джерела)..... 32

Ситуація нелюдського поводження (додаткові джерела)..... 33

Ситуація катування (додаткові джерела)..... 33

Ситуація захоплення заручників (додаткові джерела)..... 33

Ситуація примусового переміщення та депортації (додаткові джерела).....34

Зв'язок діяння зі збройним конфліктом (контекстуальний елемент)35

Обставини порушення МГП..... 38

<i>Ситуація незаконного позбавлення волі.....</i>	<i>38</i>
<i>Ситуація нелюдського поводження.....</i>	<i>39</i>
<i>Ситуація катування.....</i>	<i>40</i>
<i>Ситуація захоплення заручників.....</i>	<i>40</i>
<i>Ситуація примусового переміщення та депортації.....</i>	<i>41</i>

Усвідомлення особою (підозрюваним,
обвинуваченим), що суспільно небезпечне
діяння вчиняється у зв'язку з міжнародним
збройним конфліктом 41

Діяння, спрямоване на осіб або об'єкти,
що перебувають під захистом 42

Усвідомлення виконавцем фактичних
обставин, що свідчили про захищений статус
осіб або об'єктів 43

Висновок44

Блок 5.

**Процесуальні інструменти отримання
та фіксації інформації 45**

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Загальні елементи та обставини, які підлягають доведенню у справах, пов'язаних із позбавленням волі, жорстоким поведженням та суміжними категоріями воєнних злочинів, на прикладі провадження щодо смт Димер (Київська область).....50

Додаток 2.

Картка щодо особливостей злочину незаконного ув'язнення (цивільної особи)..... 72

Додаток 3.

Картка щодо особливостей злочину захоплення заручників (цивільних осіб)..... 76

Додаток 4.

Картка щодо особливостей злочину захоплення заручників (комбатантів та інших осіб)..... 78

Додаток 5.

Картка щодо особливостей злочину у формі катування (тортур)81

Додаток 6.

Картка щодо особливостей злочину у формі нелюдського поведження 85

Додаток 7.

Картка щодо особливостей злочину депортації та примусового переміщення.....89

Додаток 8.

Обґрунтування правової позиції щодо існування міжнародного збройного конфлікту, викликаного збройною агресією РФ проти України (загального контекстуального елементу для всіх злочинів за ст. 438 КК України) 92

**ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ102**

Вступ

З-поміж численних воєнних злочинів, які вчиняють представники держави-агресора на території України, факти жорстокого поводження з цивільним населенням сягнули безпрецедентних масштабів.

Випадки незаконного позбавлення волі, захоплення заручників, нелюдського поводження та катування стали відомі всьому світу з перших днів повномасштабного вторгнення Російської Федерації (далі — РФ) в Україну.

Поступове звільнення захоплених територій відкриває нові випадки порушень норм міжнародного гуманітарного права, які мають систематичний характер та свідчать про цілеспрямоване нехтування мінімальними стандартами поводження з цивільним населенням в умовах міжнародного збройного конфлікту.

Незважаючи на схожість окремих воєнних злочинів із кримінальними правопорушеннями, не пов'язаними зі збройним конфліктом, суттєві відмінності полягають у предметі доказування, окремих ознаках потерпілого, об'єктивній та суб'єктивній стороні кримінального правопорушення.

Ефективне досудове розслідування воєнних злочинів спрямоване не лише на поновлення прав постраждалих від окремого злочину, але й на фіксацію і доведення повномасштабного використання агресором заборонених методів ведення війни. Зібрані докази можуть бути використані не тільки на національному, але й на міжнародному рівні, тому принциповим є не лише дотримання вимог внутрішнього кримінального процесуального законодавства, але й розуміння та правильне застосування норм міжнародного гуманітарного права.

У цих Стандартах детально розглянуто воєнні злочини, що полягають у жорстокому поводженні з цивільним населенням, із наведенням типових ситуацій їх вчинення, особливостей кваліфікації за Кримінальним кодексом України та застосування норм міжнародного гуманітарного права.

Стандарт пропонує алгоритм проведення досудового розслідування фактів катування, нелюдського поводження, незаконного позбавлення волі та суміжних із ними злочинів, а також приклади основних процесуальних документів, спрямованих на збирання доказів у кримінальному провадженні.

Під час підготовки Стандартів аналізувалися проблемні питання, які виникають під час досудового розслідування воєнних злочинів, з урахуванням практики Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора.

Структура Стандартів адаптована під конкретні потреби практиків системи кримінальної юстиції, які залучені до процесу досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів. Навігація документа містить посилання на відповідні розділи для швидкого переходу до них, а на кожній сторінці наявне поле для повернення до змісту.

Терміни та скорочення

ДПІ, Протокол I — Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року

ЄРДР — Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини

ЖК — Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни

ЖК(IV) — Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни

КК України — Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III

МГП — міжнародне гуманітарне право

МКС — Міжнародний кримінальний суд

ООН — Організація Об'єднаних Націй

Блок 1.

Короткий виклад обставин модельного кейсу цього Стандарту

На підставі відомостей, що містяться у відкритих джерелах інформації, можна припустити, що під час окупації смт Димер Вишгородського району Київської області збройні формування РФ вчинили щонайменше такі серйозні порушення МГП, які складають об'єкт цього Стандарту:

незаконне позбавлення волі цивільних осіб (ст. 147 ЖК(IV));

жорстоке поводження у формі:

- катування (тортури) (ст. 147 ЖК(IV));
- нелюдського поводження (ст. 147 ЖК(IV)),

а також суміжні склади воєнних злочинів^{1/}:

захоплення заручників (ст. 34 ЖК(IV), ст. 75(2)(с) ДПІ);

примусове переміщення та депортація (ст.ст. 49(2), 147(1) ЖК(IV)).

Деталі модельного кейсу щодо подій у смт Димер також доступні для ознайомлення за такими посиланнями на медіаматеріали:

відеоматеріал CNN «*See what Ukrainians forcibly sent to Russia had to endure*»;

1/ Воєнні злочини, представлені у цьому Стандарті, у більшості випадків вчиняються у поєднанні з низкою інших, зокрема таких, як захоплення заручників, використання цивільного населення як «живого щита», умисне вбивство цивільного населення або примусове переміщення та депортація. У цьому Стандарті згадки про такі суміжні склади воєнних злочинів, що не є його безпосереднім об'єктом, не є детальними та мають компліментарний характер. Для зручності така інформація позначена сірим кольором.

сюжет на YouTube-каналі «Слідство.Інфо» *«Уссурійські десантники втікали з України і забули штабні документи | Слідство.Інфо»* від 9 квітня 2022 року;

матеріал Артура Пріхна на сайті Медійної ініціативи за права людини *«Для «обмінного фонду»: як українські громадяни опиняються у російських СІЗО»* від 22 квітня 2022 року.

Блок 2.

Предмет доказування та обставини, які підлягають доведенню

Задля зручності інформація щодо предмета доказування та обставин, які підлягають доведенню у справах, пов'язаних із позбавленням волі, жорстоким поведженням та суміжними категоріями воєнних злочинів, на прикладі провадження щодо смт Димер (Київська область), візуалізована у [додатку 1](#).

Воєнні злочини, які розглядаються у цьому Стандарті	Картки щодо особливостей злочину
 незаконне ув'язнення	додаток 2
 жорстоке поведження у формі:	
<ul style="list-style-type: none"> катування (тортури)	додаток 5
<ul style="list-style-type: none"> нелюдського поведження	додаток 6
 суміжні склади воєнних злочинів, які частково представлені у цьому Стандарті:	
<ul style="list-style-type: none"> захоплення заручників (цивільних осіб)	додаток 3
<ul style="list-style-type: none"> захоплення заручників (комбатантів та інших осіб)	додаток 4
<ul style="list-style-type: none"> примусове переміщення та депортація	додаток 7

Більше інформації щодо особливостей та розрізнення цих та інших основних складів воєнних злочинів (порушень законів і звичаїв війни) також деталізовано у [Стандарті розслідування воєнних злочинів. Загальна частина.](#)

Додатковим джерелом інформації можуть слугувати Стандарти і практика Європейського суду з прав людини щодо статей 2, 3 та 5 Європейської конвенції з прав людини щодо насильницьких зникнень у контексті збройного конфлікту, підготовлені національною консультанткою Ради Європи Дарією Пістряк, рецензовані членом Експертно-консультативної групи Ради Європи з підтримки Офісу Генерального прокурора Джеремі МакБрайдом та опубліковані 8 серпня 2022 року (документ доступний за [посиланням](#)).

Блок 3.

Загальна логіка розслідування

Вихідні дані:

після деокупації населеного пункту працівники оперативних підрозділів, слідчі та прокурори прибувають туди з метою пошуку відомостей про можливі випадки вчинення воєнних злочинів, які можуть бути підставою для початку досудового розслідування.

Кроки:

КРОК 1. ОТРИМАННЯ (ЗБІР) ІНФОРМАЦІЇ ПРО МОЖЛИВІ ВИПАДКИ ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Після деокупації населеного пункту в ньому зазвичай відсутні постійно діючі правоохоронні органи, що ускладнює виявлення можливих випадків вчинення воєнних злочинів, а також позбавляє потерпілих та свідків можливості безперешкодно повідомити про них.

З метою невідкладної фіксації воєнних злочинів до таких населених пунктів відряджають оперативних працівників, слідчих та прокурорів для збору інформації, яка може бути підставою для початку досудового розслідування.

Перебуваючи на місці, вони можуть отримати відомості про обставини вчинення злочинів на відповідній території, а також про осіб, які володіють інформацією або доказами.

До інформації, яка може бути отримана на цій стадії, належать відомості про:

- період окупації населеного пункту;
- відомості про можливі злочини, вчинені представниками збройних формувань РФ під час окупації населеного пункту;
- відомості про осіб, які можуть бути потерпілими від воєнних злочинів.

Джерела:

представники територіальних правоохоронних органів, військово командування, представники місцевої влади, місцеве населення, неурядові організації, ЗМІ.

У разі отримання інформації, яка відповідає вимогам ст. 214 КПК України, слідчий або прокурор її фіксують та розпочинають досудове розслідування.

КРОК 2. **ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄРДР** **АБО ВИНЕСЕННЯ ПОСТАНОВИ ПРО ПОЧАТОК** **ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ПОРЯДКУ,** **ВСТАНОВЛЕНОМУ СТАТТЕЮ 615 КПК УКРАЇНИ**

Після збору первинної інформації необхідно визначити та правильно описати суспільно небезпечні діяння, які можуть мати ознаки воєнних злочинів та були вчинені на території відповідного населеного пункту під час його окупації.

Якісна та конкретна фабула злочину має суттєве значення для досудового розслідування, адже, з одного боку, звужує і конкретизує межі доказування, а з другого — саме на фабулу злочину опираються оперативні працівники, слідчі, прокурори, експерти, судді, адвокати, які надалі братимуть участь у досудовому розслідуванні.

На прикладі смт Димер вчинено такі суспільно небезпечні діяння, які є предметом досудового розслідування:

- незаконне позбавлення волі;
- нелюдське поводження, приниження гідності;
- катування;
- використання цивільних осіб як «живого щита»;
- умисне вбивство цивільних осіб.

Обставини щодо кожного суспільно небезпечного діяння мають бути достатньо чітко і лаконічно описані. Всі дії кваліфікуються за статтею 438 КК України.

КРОК 3. **ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ** **НЕВІДКЛАДНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ**

З метою своєчасного збору і збереження доказів, які можуть свідчити про вчинення воєнних злочинів представниками збройних формувань РФ, необхідно визначитись із колом невідкладних слідчих дій, які слід провести першочергово.

Як правило, до таких слідчих дій належать:

- огляд місця події;
- допит потерпілого та свідків;
- судово-медична експертиза (з метою невідкладної фіксації ушкоджень, які можуть зникнути);
- експертизи щодо слідів та предметів (якщо існує ризик їх псування чи втрати).

Крім того, необхідно вжити заходів для збереження і збору доказів, які можуть бути у потерпілих та свідків (фото-, відеоматеріали; речові докази). Для цього доцільно провести інформаційну кампанію через органи місцевої влади — населенню потрібно пояснити, які відомості чи докази можуть мати цінність для досудового розслідування, необхідність збереження таких відомостей, доказів, а також повідомити про канали комунікації зі слідством.

КРОК 3-1. РОБОТА З ПОТЕРПІЛИМИ

У цій категорії справ потерпілі мають вирішальне значення для досудового розслідування. Інформація від них буде основою майбутньої доказової бази, а також дорожньою картою для збору інших доказів. Крім того, наявність потерпілих у кримінальному провадженні відкриває додаткові опції для досудового розслідування (проактивна позиція потерпілих у досудовому розслідуванні із залученням адвокатів; збір і подання доказів потерпілими; подання цивільних позовів від потерпілих до винних осіб та цивільних відповідачів).

Насамперед від потерпілого можна отримати відомості щодо обставин вчинення злочину та осіб, які його вчинили.

Під час допиту потерпілого перш за все з'ясовуються час, місце та спосіб вчинення щодо нього злочину, його наслідки, відомості про військовослужбовців, які безпосередньо застосували насильство, а також інших осіб, причетних до протиправних дій виконавця. Крім того, потерпілий може повідомити відомості про свідків вчинення злочину та інших осіб, яким завдано шкоду.

Такий допит доцільно проводити з використанням доступних технічних засобів, передусім безперервної відеофіксації, що в умовах воєнного стану дозволяє використовувати цей доказ у суді.

Також за участю потерпілого доцільно проводити слідчий експеримент, під час якого він може відтворити обстановку та події злочину, дати більш детальні пояснення щодо вчинення цього злочину. Слідчий експеримент варто проводити із застосуванням безперервної відеофіксації.

З метою ідентифікації осіб, причетних до вчинення злочину, із потерпілим проводиться пред'явлення для впізнання (зазвичай — за фотознімками).

Для фіксації та визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, заподіяних потерпілому, призначається судово-медична експертиза. Враховуючи істотний негативний вплив жорстокого поводження на людину, у провадженні може бути призначена судова психолого-психіатрична експертиза для з'ясування можливих психічних розладів у потерпілого.

З цією метою потрібно:

- сформувати первинний список осіб, які можуть бути потерпілими;
- поширити на території, що була під окупацією, та в мережі Інтернет пам'ятку для жертв міжнародних злочинів з алгоритмом дій та переліком документів;
- отримати від таких осіб заяви (згоду) про залучення до провадження як потерпілих;
- вручити особам пам'ятки про права потерпілих;
- за наявності підстав залучити у кримінальне провадження адвокатів — представників потерпілих із долученням відповідних підтверджувальних документів;
- долучити до матеріалів кримінального провадження документи, які мають бути подані потерпілими (їх представниками) (копії паспортів, військових квитків, медичних документів, що засвідчують отримання шкоди здоров'ю чи життю, правовстановлювальні документи на майно, яке було пошкоджене чи знищене, документи, що засвідчують вартість такого майна, тощо).

КРОК 4. КОНКРЕТИЗАЦІЯ ОБСЯГУ ДОКАЗУВАННЯ

Визначити цілі (мету) слідчих дій та виробити шаблони (орієнтири) для їх проведення (основні питання свідкам; важливі питання для судових експертиз; орієнтири для проведення огляду місць події) тощо.

На початковому етапі збору доказів потрібно розуміти, що зібрані у цьому кримінальному провадженні докази будуть використані для:

- 1. Встановлення і притягнення до кримінальної відповідальності конкретних виконавців злочину.
- 2. Встановлення і притягнення до кримінальної відповідальності конкретних командирів військових підрозділів, які віддали наказ на вчинення злочинів.
- 3. Притягнення до відповідальності військово-політичного керівництва РФ за вчинення міжнародних злочинів.

Усвідомлення таких цілей досудового розслідування задасть слідчій групі необхідний орієнтир та динаміку у зборі доказів.

Слід розуміти, що досягнення **цілі 1** (встановлення конкретних виконавців) передбачає застосування класичної криміналістичної методики розслідування загальнокримінальних злочинів (вбивство, завдання тілесних ушкоджень, зґвалтування, крадіжки тощо), але з урахуванням наявних можливостей для збирання доказів та особливостей, визначених цими Стандартами. Враховуючи, що злочини вчиняли представники збройних формувань РФ, які не перебувають під контролем України та щодо яких відсутні як достатні анкетні відомості, так і можливості безпосереднього проведення слідчих дій з ними (допит, отримання біологічних та біометричних зразків для порівняння, перевірка алібі, збір та аналіз цифрової інформації про активність особи під час вчинення злочину, проведення обшуків за місцем проживання тощо), основними джерелами доказів стосовно осіб виконавців будуть показання очевидців та потерпілих, впізнання за фото-, відеоматеріалами. В окремих випадках доказами можуть бути фото-, відеоматеріали щодо безпосереднього вчинення

злочину, які збереглися у потерпілих та свідків (фотографування, відеозапис на мобільний телефон, камеру відеоспостереження тощо), і матеріали перехоплення телефонних розмов представників збройних формувань РФ.

Досягнення **цілі 2** може забезпечуватись з використанням як прямих доказів щодо віддання наказу конкретним командиром (командуванням), так і з використанням сукупності непрямих доказів.

Прямі докази: показання свідків (очевидці або з чужих слів: чув сам або солдат РФ казав, що командир наказав, тощо); перехоплені радіо- чи телефонні розмови з відповідними наказами або обговоренням таких наказів; свідчення військовополонених; віднайдені (захоплені) документи зс РФ із відповідними наказами; особисті записи представників збройних формувань РФ з інформацією про такі накази командування тощо.

Проте в переважній більшості випадків необхідно буде давати оцінку саме сукупності непрямих доказів щодо наявності наказу у представників збройних формувань РФ на вчинення воєнних злочинів.

Серед непрямих доказів, що свідчать про виконання наказу, можуть бути факти, які вказують на систематичність і організованість вчинення воєнних злочинів, їх масовість, повторюваність. Факти, які можуть свідчити, що вчинення воєнних злочинів є тактикою відповідних військових підрозділів. Відкритість вчинення воєнних злочинів (виконавці не приховують своїх дій від інших військових, зокрема і від командування). Відсутність належного реагування на вчинення воєнних злочинів, зокрема у разі скарги від цивільних осіб, з боку командування.

На прикладі використання цивільних осіб як «живого щита» можна зазначити, що це є класичною тактикою ведення воєнних дій у злочинний спосіб, і довести поза розумним сумнівом наявність наказу на такі дії не є досить складним завданням, зокрема слід опиратися на загальні обставини вчинення злочину, консультації воєнних експертів, ознаки високої організованості таких дій, ознаки організації нарядів поблизу місця перебування цивільних осіб, залучення різних військовослужбовців до вчинення цього злочину, очевидне

толерування такого поводження з цивільними особами з боку командирів, розміщення цивільних осіб під штабом, де збирається командування, тощо.

На прикладі катувань (спеціальна мета — зізнання у партизанстві, співпраці з військовими Збройних Сил України, схилення до співпраці із зс РФ, отримання інформації про позиції Збройних Сил України, списків осіб, що можуть чинити найбільш активний спротив, тощо) віддання наказу командуванням може доводитись у разі, якщо такі катування набули масового і систематичного характеру, зокрема вони могли бути елементом проведення спеціальних заходів із «зачистки» населеного пункту, так званих фільтрацій тощо.

На прикладі згвалтувань слід вказати, що віддання наказу на вчинення таких злочинів важко довести за обставинами.

Найімовірніше такі злочини будуть ексцесами виконавців під час виконання наказів щодо незаконного позбавлення волі або фільтрації, або ж самостійними злочинами військових збройних сил РФ.

Для досягнення **цілі 3** необхідно встановлювати докази, які свідчать про те, що конкретний злочин (злочини), можливо, вчинений як прояв відповідної державної політики за наказами вищого військово-політичного керівництва. Для цього збираються докази, які свідчать про систематичний характер найбільш суспільно небезпечних воєнних злочинів.

КРОК 5. **ПОДАЛЬШИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ**

01. Першочергово необхідно провести невідкладні слідчі дії для уникнення втрати доказів через сплин часу:

- огляд місця події;
- допит потерпілого та свідків;
- судово-медична експертиза (з метою невідкладної фіксації ушкоджень, які можуть зникнути);
- експертизи щодо слідів та предметів (якщо існує ризик їх псування чи втрати).

- 02.** Долучити до матеріалів кримінального провадження документи, які підтверджують початок і тривалість збройного конфлікту України з РФ.
- 03.** Провести допити потерпілих щодо обставин зайняття представниками збройних формувань РФ населеного пункту, вчинення злочинів безпосередньо щодо потерпілих, системності й організованості таких злочинів стосовно інших осіб та з інших питань.
- 04.** Провести допити свідків (очевидців та свідків із чужих слів, як правило, зі слів представників збройних формувань РФ або зі слів померлих чи безвісти зниклих).
- 05.** Витребувати зі Служби безпеки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Державної прикордонної служби України, Національної поліції України інформацію щодо перехоплених радіо-чи телефонних переговорів представників збройних формувань РФ, які можуть свідчити про вчинення злочинів на території відповідного населеного пункту.
- 06.** Оглянути військовий квиток потерпілого, за необхідності, витребувати з територіального центру комплектування та соціальної підтримки інформацію щодо статусу потерпілих осіб (підтвердити факт, що вони цивільні особи, а не комбатанти).
- 07.** Витребувати з місцевих органів виконавчої влади (військово-цивільної адміністрації), органів місцевого самоврядування інформацію про період перебування населеного пункту під окупацією.
- 08.** Витребувати з органів військового управління та інших державних органів відомості про представників збройних формувань РФ, які могли перебувати на території населеного пункту під час його окупації, а також, за наявності, — поіменний список військових осіб.
- 09.** Здійснити вилучення та огляд відео-, фотоматеріалів та речових доказів у потерпілих та свідків (медіаматеріали з телефонів, камер спостереження, речі і документи, зброю, снаряди, боєприпаси зс РФ тощо).
- 10.** Здійснити пошук та фіксацію з відкритих джерел відео-, фотоматеріалу, повідомлень у соціальних мережах щодо

вчинення злочинів представниками збройних формувань РФ на території населеного пункту.

11. Здійснити пошук з відкритих джерел фото представників збройних формувань РФ, які перебували на території населеного пункту (з метою формування фототаблиць та проведення подальшого впізнання за фотознімками).
12. Після отримання інформації щодо можливої причетності до вчинення злочину конкретної особи провести впізнання з потерпілими і свідками (наживо або за фото).
13. Призначити портретознавчі експертизи у разі наявності фото підозрюваних осіб та фото- чи відеоматеріалів вчинення ними злочинів.
14. Провести впізнання за голосом у разі здатності потерпілого чи свідка впізнати злочинця за голосом і наявності зафіксованих радіо- чи телефонних переговорів підозрюваної особи.
15. Провести допити полонених осіб, які брали участь у військовій операції на території населеного пункту.
16. За необхідності провести додаткові огляди раніше оглянутих місць подій або інших місць, про які стало відомо під час досудового розслідування (приміщень, місцевості) із залученням відповідних спеціалістів (криміналістів, фахівців із санітарних норм тощо), а також із залученням свідків та/або потерпілих, які можуть надати детальні пояснення щодо обставин вчинення злочину.
17. Провести огляди зібраних речових доказів, медіа- та аудіофайлів, за необхідності — за участю потерпілих, свідків, спеціалістів.
18. Призначити відповідні судові експертизи щодо вилучених речей і документів, а також оціночні (будівельно-оціночні, земельно-оціночні, товарознавчі) експертизи у разі необхідності встановлення розміру матеріальної шкоди, заподіяної воєнними злочинами.
19. З метою перевірки та уточнення показань потерпілих та свідків провести за їх участю слідчі експерименти на місці події.
20. Здійснити відпрацювання з'єднань та місцезнаходження телефонних номерів представників збройних формувань РФ, які перебували у населеному пункті, шляхом

проведення радіотехнічної розвідки, вилучення та аналізу відомостей про з'єднання з прив'язкою до базових станцій операторів мобільного зв'язку.

21. Провести комплекс дій щодо встановлення місцезнаходження мобільного телефону потерпілого, часу його роботи, телефонних з'єднань за період вчинення злочину, використаних у мобільному пристрої номерів.
22. Здійснення інших слідчих і процесуальних дій, необхідних для досягнення мети досудового розслідування.

КРОК 6. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА АНАЛІЗ ЗІБРАНИХ ВІДОМОСТЕЙ І ДОКАЗІВ

Особливістю воєнних злочинів є те, що стосовно подій злочинів, як правило, існує велика (надмірна) кількість доказів, які прямо чи непрямо підтверджують події злочину, а також інші обставини, що підлягають доказуванню. Водночас доказів, які прямо вказують (дають змогу ідентифікувати і довести вину) на виконавців чи організаторів злочину, може бути недостатньо.

Такі обставини створюють виклики для досудового розслідування, які полягають у здатності належним чином:

- систематизувати (упорядковувати, робити зв'язки) зібрані відомості і докази;
- індексувати (робити короткі описи (анотації)) докази для зручного пошуку;
- давати оцінку сукупності доказів, які у своєму взаємозв'язку можуть бути достатніми для доведення позиції обвинувачення (використовувати відсилання до правових і фактичних презумпцій, давати оцінку конклюдентним діям; спростовувати інші розумні версії події, які можуть бути висунуті стороною захисту; використовувати побудову логічних зв'язків між діями, подіями й обставинами вчинення злочинів; використовувати допомогу фахових спеціалістів, насамперед з військової тактики чи з розслідування військових злочинів тощо).

Тривіальними інструментами для систематизації доказів є:

- створення спільного робочого простору (наприклад гугл диск чи загальна мережева папка в корпоративній мережі);
- використання ексель-таблиць;
- використання карти населеного пункту (достатнього масштабу) із нанесенням необхідних відміток про місця вчинення злочинів, зони перебування відповідних військових підрозділів, місця виявлення ключових доказів тощо, відповідних змін за часовий період, що опрацьовується.

КРОК 7. ОЦІНКА НАЯВНИХ ДОКАЗІВ, ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ТА ТОЧКОВИЙ ЗБІР ДОКАЗІВ (КОРЕСПОНДУЄ КРОКУ 5)

На цьому етапі вважається, що основна частина доказів уже зібрана і перед слідством стоїть завдання сформулювати позицію обвинувачення з наявних доказів, а також зібрати «уточнювальні» докази, орієнтуючись на прогалини (неточності, слабкі місця) у позиції обвинувачення.

Очікувано, що основна проблема полягатиме у встановленні та достатній ідентифікації виконавців злочину, а також у встановленні осіб з числа командування, які могли віддати наказ на вчинення воєнного злочину.

Під час здійснення досудового розслідування прокурор (слідчий) звертає увагу на висунення та перевірку криміналістичних версій, які зумовлені предметом доказування. При цьому потрібно враховувати, що версії висуваються також стороною захисту. Лише версія, яка є чіткою, логічною та перевіреною, може вказувати на вчинення конкретного воєнного злочину.

За результатами оцінки доказів слід сформулювати повідомлення про підозру стосовно тих осіб, щодо яких наявні достатні

докази про вчинення ними або віддання ними наказу на вчинення воєнних злочинів, та розпочати етап притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності.

У разі наявності в матеріалах провадження доказів щодо невстановлених співучасників, вирішити питання про виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження.

Після повідомлення про підозру у кримінальне провадження обов'язково залучається захисник.

У період з моменту вручення повідомлення про підозру до завершення досудового розслідування необхідно зібрати додаткові можливі докази для уточнення чи посилення позиції обвинувачення, зокрема ті, які можуть спростовувати висунуту версію захисту щодо подій злочину або участі у ньому їх підзахисного.

Якщо такі дії не проведено раніше, на цьому етапі доцільно допитати потерпілих та ключових свідків із використанням відеозапису, залучивши підозрюваного та захисника, щоб такі докази могли бути використані в судовому провадженні як доказ на підставі ст. 615 КПК України.

Блок 4.

Фрагменти можливої аргументації для процесуальних рішень (на прикладі ситуації в смт Димер)

А. КОРОТКИЙ ОПИС СИТУАЦІЇ В СМТ ДИМЕР (КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Під час окупації смт Димер Вишгородського району Київської області (Димерська громада) представники збройних формувань РФ затримували мешканців селища, АТОвців, волонтерів або тих, у кого в телефонах знаходили будь-яку інформацію про перебування сил РФ на території України.

Основне місце утримання мешканців Димерської громади було в промисловій зоні смт Димер, де розташовані декілька підприємств. Приміщення, в якому утримували людей, було схоже на гараж розміром 5x5 м з великим компресором посередині. Люди спали на підлозі, їли те, що приносили, а воду пили за допомогою шланга з каністри. Руки та очі в затриманих весь час були зав'язані. У сусідньому приміщенні затриманих били та катували, а також їм влаштовували імітації розстрілів (стріляли зі зброї над головою). Доля частини людей, яких утримували і яких представники збройних формувань РФ вивели з місця утримання, не встановлена.

Поряд із місцем утримання, за кілька десятків метрів, у приміщеннях підприємства «Вікналенд» представники збройних формувань РФ розмістили свій особовий склад.

Частину затриманих із Димера 23–24 березня 2022 року представники збройних формувань РФ вивезли спершу до Гостомеля, потім — до Білорусі, а невдовзі — до РФ, де помістили у СІЗО № 2 у селищі Новозибков Брянської області, яке звільнили від в'язнів спеціально для цих цілей.

У цьому СІЗО утримуються громадяни України з Київського регіону (зокрема з Бучі, Гостомеля, Димера, Козаровичів, Іванкова, Чорнобиля). У СІЗО затриманим видали робу, зубну щітку та пасту, постільну білизну, а поселили у камери з пліснявою на стінах та без вентиляції. У всіх зняли відбитки пальців та взяли кров на аналізи. Ні рішень суду, ні будь-яких пояснень щодо того, чому людей утримують у СІЗО, не надали. Натомість змушували підписувати якісь документи із зав'язаними очима².

Українців били протягом транспортування та на допитах, під час яких запитували про «бандерівців» та інші подібні речі. Деяких катували електричним струмом.

Деяких затриманих російська влада продовжує утримувати, щоб використати для обміну на своїх військовополонених.

За наявною інформацією, російська влада спробує притягти до відповідальності учасників АТО за дії проти інтересів РФ.

Примітка. Об'єкт Стандарту становлять такі злочини:

1. Незаконне позбавлення волі цивільних осіб (ст. 147 ЖК(IV)).
2. Жорстоке поводження у формі:
 - a) катування (тортури) (ст. 147 ЖК(IV));
 - b) нелюдського поводження (ст. 147 ЖК(IV)).

Інформація щодо суміжних складів воєнних злочинів (захоплення заручників (ст. 34 ЖК(IV), ст. 75(2)(с) ДПІ), примусове переміщення та депортація (ст.ст. 49(2), 147(1) ЖК(IV)) має компліментарний характер та подана для комплексного розуміння ситуації в смт Димер.

Загальна інформація щодо особливостей та розрізнення основних складів воєнних злочинів (порушень законів і звичаїв війни) деталізована в [Стандартах досудового розслідування воєнних злочинів. Загальна частина.](#)

2/ Воєнні злочини, представлені у цьому Стандарті, у більшості випадків вчиняються у поєднанні з низкою інших, зокрема таких, як захоплення заручників, використання цивільного населення як «живого щита», умисне вбивство цивільного населення або примусове переміщення та депортація. У цьому Стандарті згадки про такі суміжні склади воєнних злочинів, що не є його безпосереднім об'єктом, не є детальними та мають компліментарний характер. Для зручності така інформація позначена сірим кольором.

В. ЙМОВІРНІ ПОРУШЕННЯ МГП У СИТУАЦІЇ В СМТ ДИМЕР

Відомості, що містяться у відкритих джерелах інформації, можуть вказувати щонайменше на такі можливі серйозні порушення міжнародного гуманітарного права:

- незаконне позбавлення волі цивільних осіб (ст. 147 ЖК(IV));
- нелюдське поводження (ст. 147 ЖК(IV));
- катування (тортури) (ст. 147 ЖК(IV));
- захоплення заручників (ст. 34 ЖК(IV), ст. 75(2)(с) Протокол I);
- примусове переміщення та депортація (ст.ст. 49(2), 147(1) ЖК(IV)).

С. КОРОТКИЙ ОПИС ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPУШЕННЯ ДЛЯ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄДР

Представники збройних формувань РФ після захоплення та встановлення контролю над частиною території Київщини, у селищі міського типу Димер Вишгородського району Київської області в березні 2022 року створили місця несвободи, куди поміщали незаконно затриманих цивільних осіб, застосовували до них катування та нелюдське поводження, а частину таких цивільних осіб депортували до РФ через територію Республіки Білорусь.

Д. ПОПЕРЕДНЯ КВАЛІФІКАЦІЯ ДЛЯ ВНЕСЕННЯ ДО ЄДР

Ч. 1 ст. 438 КК України.

Е. МОЖЛИВИЙ ВИКЛАД РЕЛЕВАНТНИХ ПРАВОВИХ НОРМ

Статтю 6 Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України. Статтю 7 вказаного Закону визначено, що Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки.

Відповідно до вимог ч. 1, ч. 2 ст. 2 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року (далі — ЖК(IV)), ратифікованої Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни» від 3 липня 1954 року, ЖК(IV) застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни. Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив.

Згідно з ч. 1 ст. 4 ЖК(IV) особами, що перебувають під захистом цієї Конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є.

Відповідно до ч.ч. 1 — 3 ст. 6 ЖК(IV), вона повинна застосовуватися з самого початку будь-якого конфлікту або окупації, зазначених у ст. 2 ЖК(IV). На території сторін конфлікту застосування ЖК(IV) припиняється після загального припинення бойових дій. На окупованій території застосування ЖК(IV) припиняється через рік після загального припинення бойових дій.

Згідно зі ст. 42 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, яка разом із Положенням про закони і звичаї війни на суходолі, яке є додатком до IV Конвенції

про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, визнана Урядом СРСР Нотою Міністерства закордонних справ СРСР відносно Гаазької конвенції і декларацій 1899 і 1907 років від 07 березня 1955 року, «... територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника».

Особами, що перебувають під захистом ЖК(IV), є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є (абз. 1 ст. 4 ЖК(IV)). Відповідно до ст. 50(1) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради УРСР від 18 серпня 1989 року № 7960-XI (далі — Протокол I), цивільною особою є будь-яка особа, що не належить до жодної з категорій осіб, зазначених у ст. 4 (А.1, А.2, А.3 та А.6) Конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (далі — ЖК(III)) та у ст. 43 Протоколу I.

[Далі йде виклад норм міжнародних договорів, якими встановлюються відповідні заборони або інші правила МГП, що були порушені у конкретній ситуації]

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО СЕРЙОЗНИХ ПОРУШЕНЬ

Відповідно до ст. 147 ЖК(IV) серйозні порушення становлять такі порушення, що охоплюють такі дії, якщо їх здійснено проти осіб або власності, які перебувають під захистом цієї Конвенції: умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, зокрема біологічні експерименти, які умисно спричиняють великі страждання чи серйозні травми тілу чи здоров'ю, нелегальна депортація чи переведення або нелегальне ув'язнення особи, що перебуває під захистом, умисне відбирання в особи, що перебуває під захистом, прав на справедливий і офіційний судовий процес, рекомендований цією Конвенцією, захоплення полонених.

II. СИТУАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ — ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА

Позбавлення волі цивільних осіб під час збройного конфлікту може бути дозволеним в обмежених випадках.

«Позбавлення свободи відповідно до повноважень за міжнародним гуманітарним правом повинне бути «законним», щоб виключити порушення ст. 5 § 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це означає, що затримання має відповідати нормам міжнародного гуманітарного права і, найголовніше, воно повинне відповідати основній меті ст. 5 § 1, яка полягає в захисті особи від свавілля» (п. 106 Рішення ЄСПЛ у справі «Хасан проти Сполученого Королівства»³).

«Якщо окупаційна держава через причини збереження безпеки визнає необхідним вжити заходів стосовно осіб, що перебувають під захистом, найбільше, що вона може застосувати — це змушено поселити їх у визначеному місці чи інтернувати» (ст. 78(1) ЖК(IV)).

Рішення щодо вимушеного переселення чи інтернування повинні бути ухвалені згідно з нормативною процедурою, яка повинна бути визначена окупаційною державою відповідно до положень цієї Конвенції. Ця процедура повинна передбачати право на апеляцію з боку заінтересованих сторін. Рішення стосовно апеляції будуть прийматися в якомога швидші строки (ст. 78(2) ЖК(IV)).

«Що стосується процедурних гарантій ... стосовно затримання, яке відбувається під час міжнародного збройного конфлікту, ст. 5 §§ 2 і 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ... слід тлумачити таким чином, щоб брати до уваги контекст і застосовні норми міжнародного гуманітарного права. Ст.ст. 43 і 78 ЖК(IV) передбачають, що інтернування «підлягає періодичному перегляду, якщо це можливо, кожні шість місяців компетентним органом». Хоча під час міжнародного збройного конфлікту не завжди на практиці є можливість перевірки законності затримання незалежним «судом» у тому значенні, що в цілому вимагається ст. 5 § 4 (див., в останньому контексті справу «Reinprecht проти Австрії», № 67175/01, § 31, ECHR 2005-XII), тим не менш, для того, щоб

3/ Hassan v. UK (заява № 29750/09), 16.09.2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153724>.

Договірна держава дотрималася своїх зобов'язань за ст. 5 § 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у цьому контексті, «компетентний орган» повинен забезпечувати достатні гарантії неупередженості та справедливої процедури для захисту від свавілля. Крім того, перша перевірка законності повинна відбутися невдовзі після того, як особу було затримано, з подальшими перевірками протягом коротких проміжків часу, щоб гарантувати, що будь-яка особа, яка не підпадає під одну з категорій інтернування за міжнародним гуманітарним правом, буде звільнена без невинуватої затримки (п. 106 Рішення ЄСПЛ у справі «Хасан проти Сполученого Королівства»).

III. СИТУАЦІЯ НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ — ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА

Відповідно до ст. 75(2) Протоколу I заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів: а) насильство над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб, зокрема: а.1) вбивство; а.2) катування всіх видів — фізичні чи психічні; а.3) тілесні покарання; а.4) каліцтво; б) знущання над людською гідністю, зокрема принижуюче й образливе поведіння, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі.

IV. СИТУАЦІЯ КАТУВАННЯ — ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА

Згідно зі ст. 75(2)(а)(а.2) Протоколу I заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів, зокрема: катування всіх видів — фізичні чи психічні.

V. СИТУАЦІЯ ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ — ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА

Відповідно до ст. 34 ЖК(IV) захоплення заручників забороняється.

Згідно зі ст. 75(2)(с) Протоколу I заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів, зокрема взяття заручників.

VI. СИТУАЦІЯ ПРИМУСОВОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЇ — ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА

Відповідно до ст. 85(4)(а) Протоколу I розглядаються як серйозні порушення цього Протоколу такі дії, коли вони здійснюються навмисне й на порушення Конвенцій або цього Протоколу, як депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої території у межах цієї території чи за її межі на порушення ст. 49 ЖК(IV).

Згідно зі ст. 49(1) ЖК(IV) забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні. Разом з тим відповідно до ст. 49(1)-(3) ЖК(IV) окупаційна держава може здійснювати загальну або часткову евакуацію з певної території, якщо це є необхідним для забезпечення безпеки населення або зумовлено особливо вагомими причинами військового характеру. Проведення таких евакуацій не може передбачати переміщення осіб, що перебувають під захистом, за межі окупованої території, за винятком випадків, коли цього неможливо уникнути з матеріальних причин. Особи, яких було евакуйовано в такий спосіб, повинні бути відправлені додому одразу після припинення воєнних дій на цій території. Окупаційна держава, що здійснює таке переміщення або евакуацію, повинна в межах своїх можливостей максимально забезпечити розміщення осіб, що перебувають під захистом, у належних приміщеннях, а також забезпечити, щоб власне переміщення відбувалось у задовільних умовах з погляду санітарії, здоров'я, безпеки та харчування, а також те, що члени однієї сім'ї не будуть розлучені. Одразу після здійснення переміщень або евакуації, про них слід повідомити державі-покровительці.

Ф. ЗВ'ЯЗОК ДІЯННЯ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ (КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ)

Примітка. *Норми МГП (законів і звичаїв війни) застосовуються з незначними винятками лише під час та в контексті збройного конфлікту (міжнародного чи неміжнародного). Тому кваліфікація діяння за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни» можлива, коли встановлено, що діяння було вчинено у контексті та у зв'язку зі збройним конфліктом. З огляду на це в кримінальному провадженні за ст. 438 КК України насамперед необхідно встановити (довести) існування міжнародного чи неміжнародного збройного конфлікту (загального контекстуального елемента для всіх злочинів за ст. 438 КК України щодо конкретного збройного конфлікту).*

Контекстуальний елемент — це ознака складу злочину за ст. 438 КК України та система обставин, що вказують на: 1) вчинення діяння у контексті збройного конфлікту (міжнародного чи неміжнародного); 2) вчинення діяння у зв'язку зі збройним конфліктом; 3) усвідомлення особою (виконавцем) наявності збройного конфлікту.

Далі пропонується проєкт «скороченого» (стислого) викладу загального контекстуального елемента щодо міжнародного збройного конфлікту, викликаного збройною агресією РФ проти України, який розпочався у 2014 році. Приклад розширеного обґрунтування контекстуального елемента доступний у [додатку 8](#) цього Стандарту. Контекстуальний елемент необхідно зазначати на початку описової частини повідомлення про підозру та обвинувального акта, а також інших документів, якими закінчується досудове розслідування.

З 19 лютого 2014 року представниками Російської Федерації (далі — РФ) розпочато збройне вторгнення збройних сил РФ (далі — зс РФ), приховане твердженням керівників РФ про переміщення військових підрозділів у межах звичайної ротації сил Чорноморського флоту, які у взаємодії з представниками збройних формувань РФ, Чорноморського флоту РФ та іншими здійснили блокування й захоплення адміністративних будівель і ключових об'єктів військової та цивільної інфраструктури України, забезпечили військову окупацію території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. 18 березня 2014 року РФ оголосила про офіційне включення Криму до її території.

Разом з тим протягом березня та на початку квітня 2014 року під безпосереднім керівництвом та контролем представників влади представники іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд і груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих РФ, взяли під контроль будівлі, в яких були розташовані органи місцевої влади та місцеві органи виконавчої влади України, військові об'єкти України в окремих районах Донецької та Луганської областей України. 07 квітня 2014 року в м. Донецьку створено терористичну організацію «Донецька народна республіка» (далі — «ДНР»), а 27 квітня 2014 року в м. Луганську — терористичну організацію «Луганська народна республіка» (далі — «ЛНР»), у складі яких утворені незаконні збройні формування, що функціонують і до нині.

Внаслідок військових дій у період з травня по серпень 2015 року сили оборони України звільнили частину раніше окупованих територій Донецької та Луганської областей.

Датою початку тимчасової окупації РФ окремих територій України є 19 лютого 2014 року. Автономна Республіка Крим та місто Севастополь є тимчасово окупованими РФ з 20 лютого 2014 року. Окремі території України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, є окупованими РФ (зокрема окупаційною адміністрацією РФ) з 7 квітня 2014 року відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Надалі, 24 лютого 2022 року, президент РФ оголосив початок так званої спеціальної військової операції. Після цього близько четвертої години ранку того самого дня зс РФ, інші збройні формування РФ та підконтрольні їм угруповання іррегулярних незаконних збройних формувань розпочали широкомасштабне військове вторгнення на територію України, увійшовши з боку РФ, Білорусі та тимчасово окупованої території України, що супроводжувалось завданням ракетно-артилерійських ударів та бомбардувань авіацією об'єктів по всій території України.

З того моменту Сили оборони України здійснюють збройну відсіч уздовж усієї лінії фронту.

Факт широкомасштабного збройного вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року не приховувався владою РФ, а також встановлений рішеннями міжнародних організацій, зокрема резолюцією Генеральної асамблеї ООН ES-11/1 від 2 березня 2022 року «Про агресію проти України», п.п. 1, 3 Висновку 300(2022) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Наслідки агресії Російської Федерації проти України», п.п. 17, 18 Наказу Міжнародного Суду ООН від 16 березня 2022 року за клопотанням про вжиття тимчасових заходів у справі «Звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти РФ) та ін.»).

Відповідно до ст. 2, спільної для Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року, ці конвенції, як і інші акти законів і звичаїв війни (міжнародного гуманітарного права), застосовуються до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни, у тому числі до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив.

Таким чином, з 19 лютого 2014 року до цього часу триває міжнародний збройний конфлікт, викликаний збройною агресією РФ проти України, окупацією частини території України, що вказує на поширення дії на території України законів та звичаїв війни (норм міжнародного гуманітарного права).

Примітка. Далі йде локалізація обставин МЗК перед подією злочину, тобто виклад конкретних локальних обставин МЗК, що передували вчиненню конкретного злочину.

27 лютого 2022 року представники збройних формувань РФ, продовжуючи рух у напрямку міста Києва, зайняли позиції на території Вишгородського району Київської області, зокрема в селищі міського типу Димер та інших населених пунктах Димерської громади.

Примітка. Виклад такого вступу обґрунтовує наявність МЗК та вчинення конкретних дій у контексті цього конфлікту.

Установлено, що зайнятий внаслідок воєнних дій Вишгородський район Київської області [варіант: вказати конкретну територіальну громаду або перерахувати конкретні населені пункти, що були підконтрольні РФ], у період з 24 лютого 2022 року до 31 березня 2022 року, тобто в умовах міжнародного збройного конфлікту, перебував під контролем представників збройних формувань РФ, зокрема військової частини 0000 федеральної служби військ національної гвардії РФ (далі — ВЧ 0000 росгвардії).

Усним розпорядженням командира [назва підрозділу] (військова частина 0000) росгвардії [Особа командира] одне з виробничих приміщень будівлі за адресою: [Адреса], було визначено як місце незаконного утримання цивільних осіб, що проживають в Димерській громаді, а також була забезпечена його збройна охорона силами військовослужбовців вказаного підрозділу.

Примітка. Цими доводами обґрунтовується застосовність до подій, що відбулися на вказаній території у цей період, норм МГП, зокрема ЖК(IV), внаслідок окупації.

Громадянин РФ [Особа] проходить військову службу за контрактом у зс РФ та станом на [дата] — на посаді [назва посади] в [назва підрозділу] (військова частина 0000) росгвардії.

Станом на [дата] [Особа] перебував у підпорядкуванні таких командирів [назва підрозділу]: [назва посади, ПІБ командира].

G. ОБСТАВИНИ ПОРУШЕННЯ МГП

I. СИТУАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

[Дата] [Особа], будучи військовослужбовцем ВЧ 0000 росгвардії, у складі зазначеного підрозділу перебуваючи у смт Димер Вишгородського району Київської області, виконуючи накази та розпорядження свого командира, а саме [назва посади, ПІБ командира], діючи у складі [назва підрозділу], за відсутності будь-яких законних підстав [або якщо підстави були, з порушенням порядку, встановленого ст.ст. 41, 42, 43, 78 ЖК(IV)] позбавив волі (затримав) громадянина України [Особа потерпілого] за

місцем проживання останнього за адресою: [Адреса], шляхом примусу цього громадянина підкорятися його волі, зокрема виконувати його вказівки через погрозу застосування до цього громадянина фізичної сили та вогнепальної зброї, після чого доставив цього громадянина [спосіб доставлення] до місця подальшого позбавлення волі, обладнаного у виробничому приміщенні адресою: [Адреса], де потерпілого утримували всупереч його волі протягом [конкретний проміжок часу] / до [конкретна дата або час].

II. СИТУАЦІЯ НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ

Місце незаконного утримання, а саме виробниче приміщення адресою: [Адреса], до якого було поміщено потерпілих [Особи потерпілих] та в якому вони надалі утримувалися під вартою, не було призначене для тримання людей: були відсутні ліжка, столи, стільці, освітлення, санвузол тощо. Потерпілі [Особи потерпілих] були змушені спати на підлозі, їсти стоячи, що викликало у них страждання та відчуття приниження людської гідності. Отже, у потерпілих у місці незаконного утримання не було достатньо місця, їжі чи води. Вони страждали від негігієнічних умов і не мали належного доступу до медичної допомоги. Ці жакливі умови ув'язнення, жорстоке та нелюдське поведження через побиття та акти катувань спричинили тяжкі фізичні страждання, що завдало шкоди основам людської гідності. Таке ув'язнення в нелюдських умовах є жорстоким і нелюдським поведженням. У таких умовах потерпілого [Особи потерпілих] утримували протягом [конкретний проміжок часу] / до [конкретна дата або час].

Крім того, потерпілих під час їх перебування у місці незаконного утримання протягом кількох тижнів, зокрема в березні та квітні 2022 року, піддавали звукам тортур і побоїв. Від цих звуків вони нервували та панікували, не могли спати вночі. Вони не могли визначити, за якими критеріями відбирали жертв для побиття, і постійно боялися, що будуть наступними. [Особи потерпілих] писали прощальні листи своїм родинам, боячись, що не виживуть. [Особи потерпілих] були свідками, як виводили членів їхніх сімей, і чули, як їх жорстоко били.

Переслідування, приниження, створення атмосфери страху через тортури та інші форми фізичного та психологічного насильства, недостатнє постачання їжі та води, нестача

місця, негігієнічні умови утримання та недостатній доступ до медичної допомоги є ув'язненням у нелюдських умовах, що становить жорстоке та нелюдське поводження.

III. СИТУАЦІЯ КАТУВАННЯ

Пізніше, точний час не встановлено, в [Особа] виник умисел на катування [Особа потерпілого] з метою примусити його вчинити дії, що суперечать волі потерпілого, отримати від нього відомості про мешканців смт Димер Вишгородського району Київської області, які брали участь в АТО, шляхом заподіяння потерпілому фізичних і моральних страждань.

[Дата] [Особа], будучи військовослужбовцем ВЧ 0000 росгвардії у складі вказаного підрозділу та перебуваючи в смт Димер Вишгородського району Київської області у складі [назва підрозділу], вивів [Особа потерпілого] із зазначеного місця позбавлення волі в суміжне приміщення, в якому з метою примусити потерпілого вчинити дії, що суперечать його волі, а саме отримати від нього відомості про мешканців смт Димер Вишгородського району Київської області, які брали участь в АТО/ООС, упродовж тривалого часу застосовував щодо потерпілого заходи фізичного впливу та спеціальні засоби, зокрема завдавав йому численні умисні удари руками, ногами, гумовими кийками по різних частинах тіла [зазначити, які саме], чим заподіяв йому тілесні ушкодження [конкретизувати тілесні ушкодження] та спричинив фізичний біль. Виявлені у потерпілого тілесні ушкодження належать до легких тілесних ушкоджень, які спричинили короткочасний розлад здоров'я.

IV. СИТУАЦІЯ ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ

[Дата] [Особа], будучи військовослужбовцем ВЧ 0000 росгвардії у складі вказаного підрозділу та перебуваючи у смт Димер Вишгородського району Київської області, виконуючи накази та розпорядження свого командира, а саме [назва посади, ПІБ командира], діючи у складі [назва підрозділу], за відсутності жодних законних підстав [або якщо підстави були — з порушенням порядку, встановленого ст.ст. 41, 42, 43, 78 ЖК(IV)], позбавив волі (затримав) громадянина України [Особа потерпілого] за місцем проживання останнього за адресою: [Адреса], шляхом примусу цього громадянина

підкорятися його волі, зокрема виконувати його вказівки через погрозу застосування до цього громадянина фізичної сили та вогнепальної зброї, після чого доставив цього громадянина [спосіб доставлення] до місця подальшого позбавлення волі, обладнаного у виробничому приміщенні за адресою: [Адреса]. Позбавляючи волі потерпілого [Особа потерпілого], [Особа] в усній формі висунув вимогу потерпілому [Особа потерпілого] про надання ним відомостей про учасників АТО/ООС, працівників правоохоронних органів, а також військовослужбовців, які проживають у смт Димер, в обмін на звільнення потерпілого [Особа потерпілого].

V. СИТУАЦІЯ ПРИМУСОВОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЇ

23 березня 2022 року [Особа], будучи військовослужбовцем ВЧ 0000 росгвардії у складі вказаного підрозділу та перебуваючи в смт Димер Вишгородського району Київської області, виконуючи розпорядження свого командира, а саме [назва посади, ПІБ командира], діючи спільно з іншими військовослужбовцями ВЧ 0000 росгвардії, перевіз у службовому автомобілі зазначеного підрозділу [ідентифікаційні дані автомобіля, якщо встановлені] під вартою (примусово перемістив) громадянина України [Особа потерпілого] із смт Димер Вишгородського району Київської області до м. Гостомель Київської області, а потім у період [період] з [Назва населеного пункту] до [Назва населеного пункту], після чого доставив його [спосіб доставлення] до місця подальшого позбавлення волі, розташованого за адресою [Адреса в РФ].

I. УСВІДОМЛЕННЯ ОСОБОЮ (ПІДОЗРЮВАНИМ, ОБВИНУВАЧЕНИМ), ЩО СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ВЧИНЯЄТЬСЯ У ЗВ'ЯЗКУ З МІЖНАРОДНИМ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ

[Особа] усвідомлював обставини, що вказують на існування збройного конфлікту між Україною та РФ, і вчинення ним діяння у зв'язку з цим конфліктом.

Обвинувачений на момент вчинення діяння, що ставиться йому за провину, усвідомлював здійснення РФ широкомасштабного збройного вторгнення на територію України та окупацію частини території України, а отже — існування збройного конфлікту, оскільки особисто брав безпосередню участь у ньому зі зброєю в руках у складі зс РФ.

Примітка. Виконавець повинен знати фактичні обставини, що визначають існування збройного конфлікту (тобто наявність збройних сутичок між сторонами конфлікту та/або обставини окупації).

Виконавець не повинен давати правову оцінку фактам збройного конфлікту (тобто розрізняти його як міжнародний або неміжнародний).

Вказане усвідомлення може доводитися такими проміжними (доказовими) фактами:

- перебування виконавця у складі збройного формування РФ, що перебував на конкретній території України або здійснює напад на територію України;
- участю виконавця та/або його підрозділу у воєнних сутичках (діях) збройних формувань РФ та України;
- підпорядкуванням виконавця військовому чи окупаційному командуванню / керівництву РФ;
- перебуванням у виконавця під владою інших комбатантів, які брали участь у військових діях або окупації.

Ж. ДІЯННЯ, СПРЯМОВАНЕ НА ОСІБ АБО ОБ'ЄКТИ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД ЗАХИСТОМ

Потерпілий [Особа потерпілого] є громадянином України, працював вчителем місцевої загальноосвітньої школи. На момент вчинення проти нього діяння перебував вдома, готувався разом із сім'єю до Дня народження сина. У складі Збройних Сил України чи інших збройних формувань України не перебував, жодної зброї вдома не мав. Участі у бойових діях не брав та безпосередньо перед вчиненням щодо нього протиправного діяння до таких дій не готувався. Через відсутність у потерпілого [Особа потерпілого] ознак належності до комбатантів викладене вказує на приналежність його до цивільних осіб у розумінні ст. 50 ДПІ.

Потерпілий [Особа потерпілого] не належить до жодної з категорій осіб, зазначених у ст. 4 (А.1, А.2, А.3 та А.6) ЖК(IV) та у ст. 43 Протоколу I. Виходячи з обставин вчинення діянь, що ставляться у провину [Особа], він усвідомлював захищений статус потерпілого за Женевськими конвенціями (статус цивільної особи).

Примітка. Те, що об'єкт є цивільним, слід доводити через негативні обставини, тобто через відсутність в об'єкта ознак військового об'єкта (критерії військових об'єктів див. у ст. 52(2) ДПІ). «У випадку сумніву в тому, чи не використовується об'єкт, який зазвичай призначений для цивільних цілей, наприклад місце відправлення культу, житловий будинок або інші житлові побудови, або школа, для ефективної підтримки воєнних дій, презюмується, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях (ст. 52(3) ДПІ). Однак у кримінальному провадженні через дію принципу презумпції невинуватості за існування сумнівів використання такого об'єкта в цілях зазначене доводиться стороною обвинувачення.

К. УСВІДОМЛЕННЯ ВИКОНАВЦЕМ ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН, ЩО СВІДЧИЛИ ПРО ЗАХИЩЕНИЙ СТАТУС ОСІБ АБО ОБ'ЄКТІВ

Обвинувачений достовірно знав, що потерпілий не належить до складу Збройних Сил України чи інших військових формувань України, не брав участі або не готувався брати участь у військових діях, що у потерпілого була відсутня будь-яка зброя та що він не чинив жодного опору обвинуваченому чи будь-яким іншим представникам збройних формувань РФ. Ці обставини вказують на усвідомлення обвинуваченим обставин, що свідчили про захищений статус потерпілого згідно з Конвенцією про захист цивільного населення під час війни, а саме статус цивільної особи.

Примітка. Таке усвідомлення також доводиться через негативні обставини:

- (не) участь потерпілого або (не) підготовка його до участі у військових діях на момент вчинення проти нього діяння;

- *(не) перебування потерпілого у складі збройних сил або добровольчих збройних формувань;*
- *(не) володіння потерпілим при собі зброєю (якщо володіє, то з якою метою);*
- *(не) чинення потерпілим жодного спротиву (опору) виконавцю;*
- *відсутність у потерпілого, при ньому, у займаних ним приміщеннях військової форми або іншого військового спорядження, військових нагород тощо, що дозволило б його ідентифікувати як члена збройних формувань чи сил опору України.*

L. ВИСНОВОК

Таким чином, [Особа] за викладених вище обставин обґрунтовано підозрюється у скоєнні [дата] за попередньою змовою групою осіб на території смт Димер Вишгородського району Київської області умисних дій у вигляді [незаконного позбавлення волі громадянина України [Особа потерпілого], що є порушенням законів і звичаїв війни, передбачених ст.ст. 41, 42, 43, 78 ЖК(IV), та серйозним порушенням, як визначено ст. 147 ЖК(IV)], тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України.

Блок 5.

Процесуальні інструменти отримання та фіксації інформації

1. Джерела інформації

Приклади потенційних джерел для отримання інформації щодо воєнних злочинів, що розглядаються у цьому Стандарті, містяться у [додатку 1](#) (стосується предмета доказування та обставин, які підлягають доведенню у справах, пов'язаних із незаконним позбавленням волі, жорстоким поведженням та суміжними категоріями воєнних злочинів, на прикладі провадження щодо смт Димер (Київська область)).

2. Інструменти

База знань щодо процесуальних інструментів отримання та фіксації інформації (далі — База знань), важливої у контексті розслідування воєнних злочинів, зокрема, незаконного позбавлення волі та жорстокого поведження, доступна [за посиланням](#).

Примітка. Наповнення Базы знань не є остаточним та адаптуватиметься до актуальних потреб і запитів.

Інструменти отримання та фіксації інформації	Код у Базі знань
Повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення	01
протокол прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується	01.1
Доручення та запити про інформацію	02
запит до Головного управління розвідки Міністерства оборони України	02.1a 02.1b

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

Інструменти отримання та фіксації інформації	Код у Базі знань
запит до Служби безпеки України	02.2a 02.2b
запит до Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки Служби безпеки України	02.3
запит до Генерального штабу Збройних Сил України	02.4a 02.4b
запит до Служби зовнішньої розвідки України	02.5
запит до Департаменту кіберполіції Національної поліції України	02.6
запит до Департаменту захисту інтересів суспільства і держави Національної поліції України	02.7
запит до Державної прикордонної служби України	02.8
запит до Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України	02.9
запит до Керівників зон територіальної оборони — голів обласних державних адміністрацій, військових цивільних адміністрацій	02.10
запит до Командування Повітряних Сил Збройних Сил України	02.11
запит до Департаменту з виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України	02.12
запит до Головного центру спеціального контролю Державного космічного агентства України	02.13
Огляд	03
особливості тактики (алгоритм) проведення огляду місця події (місця незаконного позбавлення волі)	03.1
форми протоколу огляду місця події	03.2a 03.2b

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

Інструменти отримання та фіксації інформації	Код у Базі знань
Допит	04
ґайд допиту потерпілого	04.1
зразок протоколу допиту свідка	04.2
пам'ятка про процесуальні права та обов'язки свідка (російською мовою)	04.3
зразок протоколу допиту потерпілого	04.4
пам'ятка про процесуальні права та обов'язки потерпілого	04.5
зразок протоколу допиту підозрюваного	04.6
пам'ятка про процесуальні права та обов'язки підозрюваного (російською мовою)	04.7
Пред'явлення особи для впізнання	05
протокол впізнання особи за фотознімками	05.1
довідка до протоколу впізнання за фотознімками	05.2
Слідчий експеримент	06
протокол слідчого експерименту зі свідком	06.1
протокол слідчого експерименту з потерпілим	06.2
протокол слідчого експерименту з підозрюваним	06.3
Судові експертизи	07
постанова про призначення судово-медичної експертизи	07.1

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

Інструменти отримання та фіксації інформації	Код у Базі знань
постанова про призначення комплексної судової психолого-психіатричної експертизи	07.2
постанова про уточнення питань для проведення судово-психологічної експертизи	07.3
постанова про призначення судово-медичної експертизи (імунологія, змиви)	07.4
Речові докази	08
постанова про визнання речовими доказами та їх приєднання до кримінального провадження	08.1

ДОДАТКИ

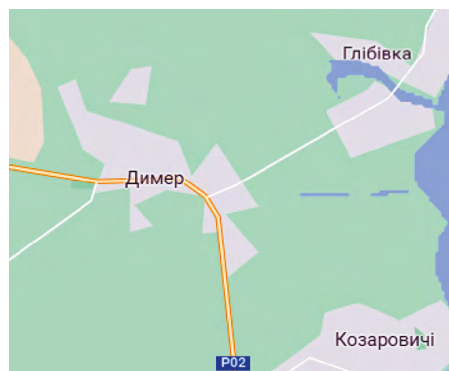
Додаток 1

Загальні елементи та обставини, які підлягають доведенню у справах, пов'язаних із позбавленням волі, жорстоким поводженням та суміжними категоріями воєнних злочинів, на прикладі провадження щодо смт Димер (Київська область)

КОРОТКИЙ ОПИС СИТУАЦІЇ В СМТ ДИМЕР КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ¹

Під час окупації смт Димер Вишгородського району Київської області (Димерська громада) збройні формування РФ затримували мешканців селища, АТОвців, волонтерів або тих, у кого в телефонах знаходили будь-яку інформацію про перебування сил РФ на території України.

Основне місце утримання мешканців Димерської громади було в промисловій зоні смт Димер, де розташовані декілька підприємств. Приміщення, в якому утримували людей, було схоже на гараж розміром 5x5 м з великим компресором посередині.

<https://goo.gl/maps/4wkpBJnvX6nBaad96>

Люди спали на підлозі, їли те, що приносили, а воду пили за допомогою шланга з каністри. Руки та очі в затриманих весь час були зав'язані. У сусідньому приміщенні затриманих били та катували, а також їм влаштовували імітації розстрілів (стріляли зі зброї над головою). Доля частини людей, яких утримували і яких росіяни вивели з місця утримання, не встановлена.

1/ Див.: Російські військові викрали з Київщини сотні цивільних, яких тепер використовують як обмінний фонд. ZMINA. URL: <https://zmina.info/news/rosijski-vijskovivykraly-z-kyivshhyny-sotni-cyvilnyh-yakyh-teper-vykorystovuyut-yak-obminnyj-fond> (дата звернення: 29.05.2022); Для «обмінного фонду»: як українські громадяни опиняються у російських СІЗО. Медійна ініціатива за права людини. URL: <https://mipl.org.ua/pislya-katuvan-u-nevoli-u-rosijske-sizo-yak-i-navishho-soldati-rf-vivozili-meshkancivkiivshhini/> (дата звернення: 29.05.2022).

Поряд із місцем утримання, за кілька десятків метрів, у приміщеннях підприємства «Вікналенд» російські військові розмістили свій особовий склад.

Частину затриманих із Димера 23–24 березня 2022 року представники збройних формувань РФ вивезли спершу до Гостомеля, потім — до Білорусі, а невдовзі — до РФ, де помістили у СІЗО № 2 у селищі Новозибков Брянської області, яке звільнили від в'язнів спеціально для цих цілей. У цьому СІЗО утримуються громадяни України з Київського регіону (зокрема з Бучі, Гостомеля, Димера, Козаровичів, Іванкова, Чорнобиля). У СІЗО затриманим видали робу, зубну щітку та пасту, постільну білизну, а поселили у камери з пліснявою на стінах та без вентиляції. У всіх зняли відбитки пальців та взяли кров на аналізи. Ні рішень суду, ні будь-яких пояснень щодо того, чому людей утримують у СІЗО, не надали. Натомість змушували підписувати якісь документи із зав'язаними очима.

Українців били протягом транспортування та на допитах, під час яких запитували про «бандерівців» та інші подібні речі. Деяких катували електричним струмом.

Деяких затриманих російська влада продовжує утримувати, щоб використати для обміну на своїх військовополонених.

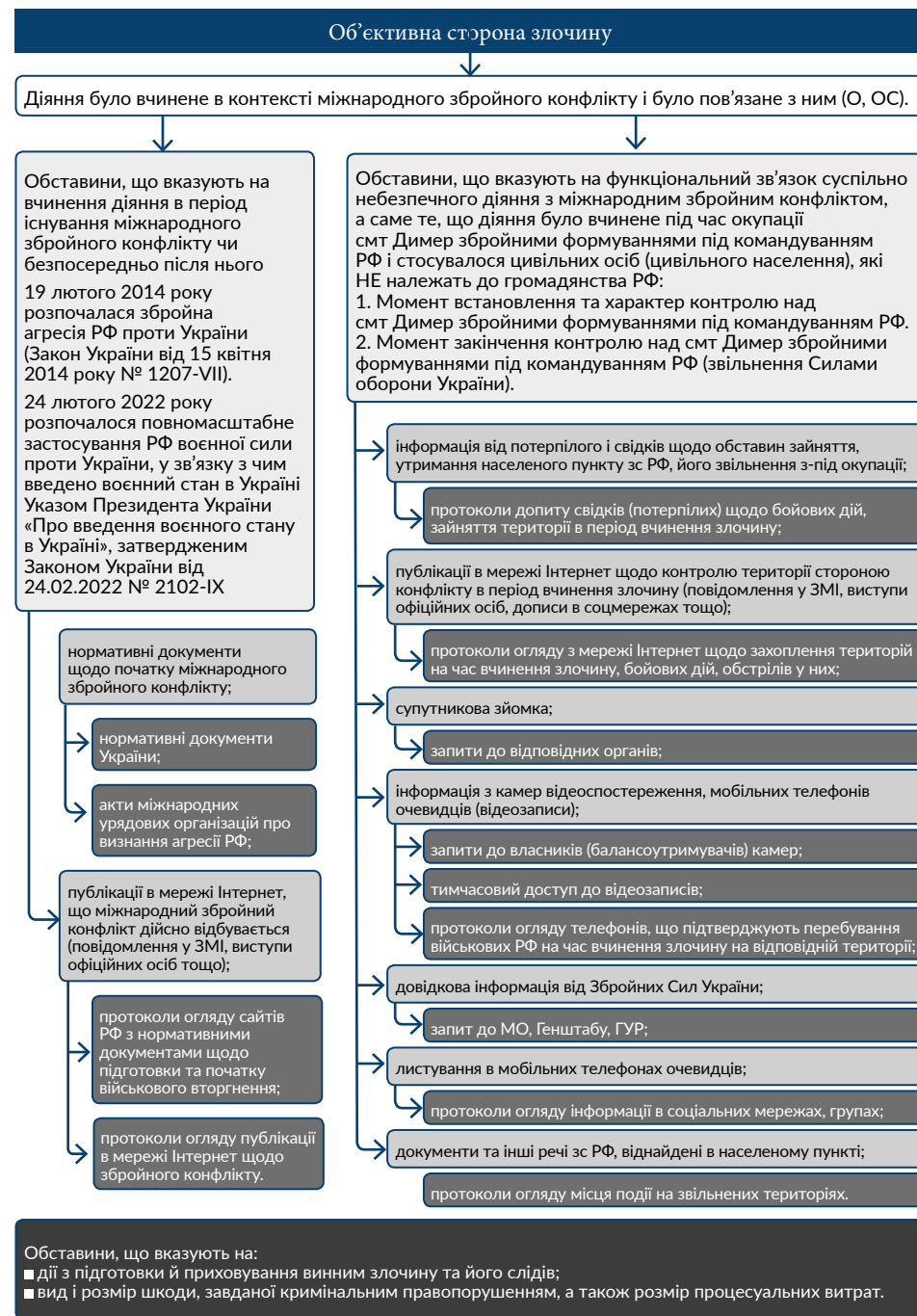
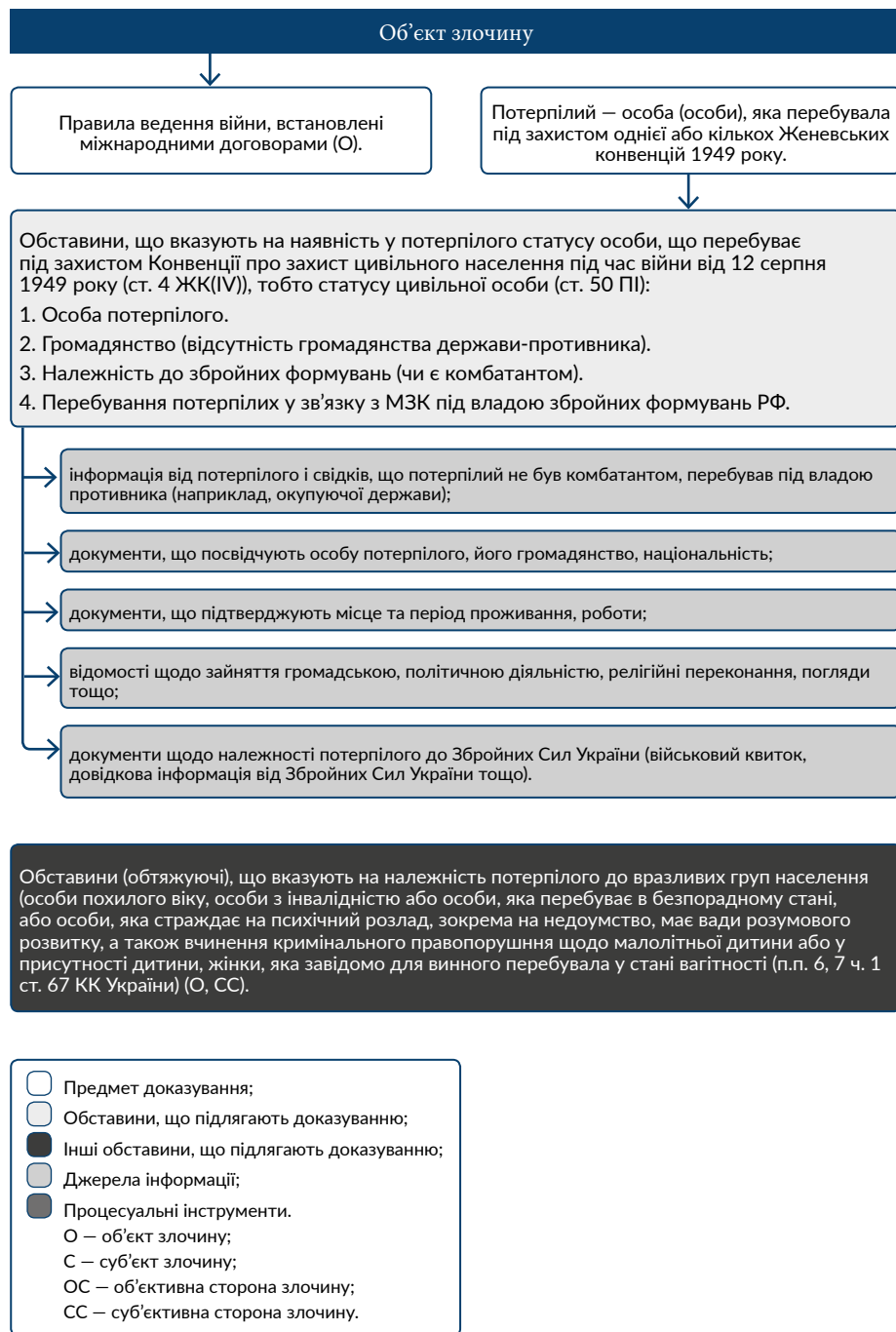
За наявною інформацією, російська влада спробує притягти до відповідальності учасників АТО за дії проти інтересів РФ.

ЙМОВІРНІ ПОРУШЕННЯ МГП У СИТУАЦІЇ В СМТ ДИМЕР

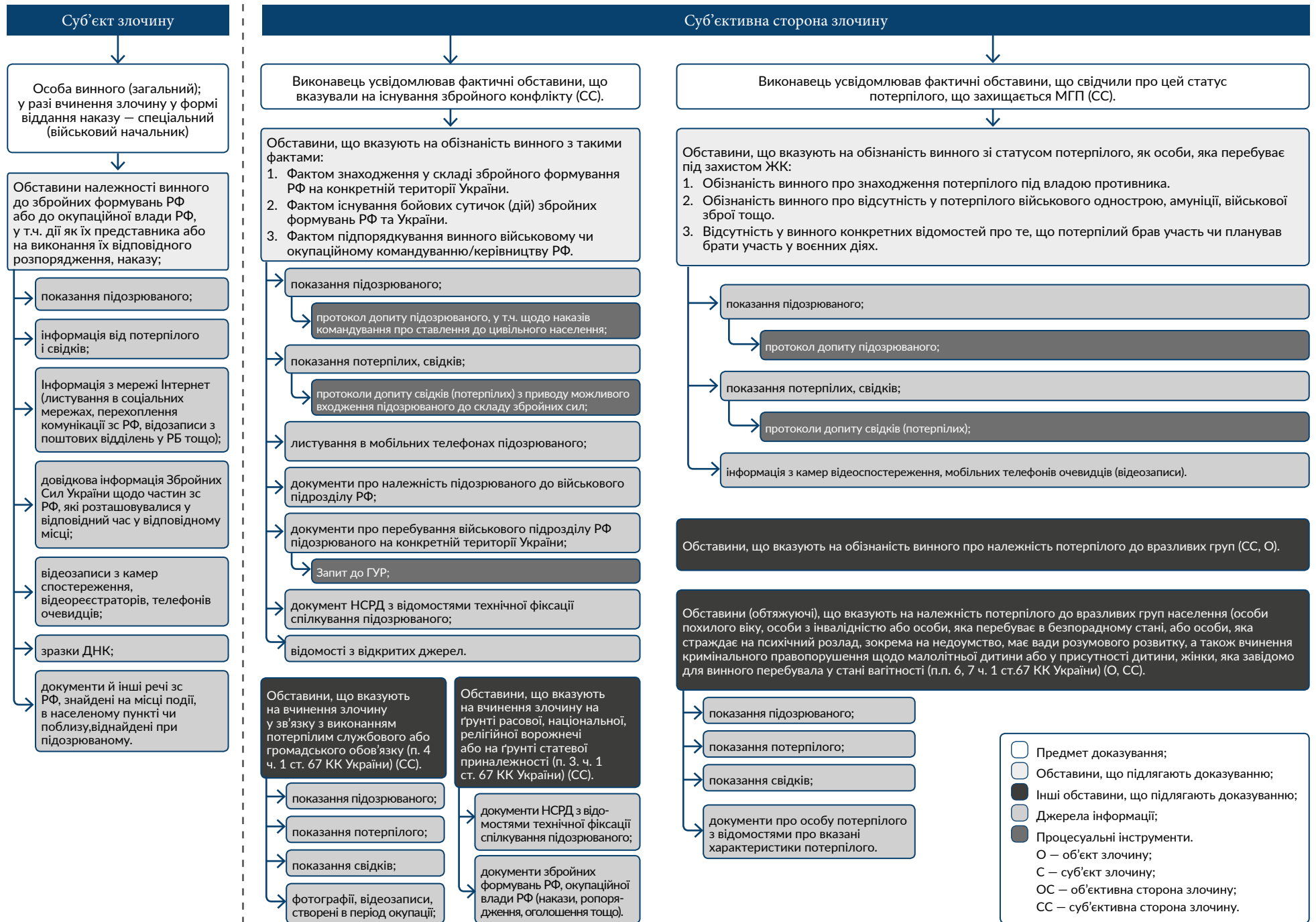
Відомості, що містяться у відкритих джерелах інформації, можуть вказувати щонайменше на такі серйозні порушення міжнародного гуманітарного права:

- незаконне позбавлення волі цивільних осіб (ст. 147 ЖК(IV));
- катування (тортури) (ст. 147 ЖК(IV));
- нелюдське поводження (ст. 147 ЖК(IV));
- захоплення заручників (ст. 34 ЖК(IV), ст. 75(2)(с) Протоколу I);
- примусове переміщення та депортація (ст.ст. 49(2), 147(1) ЖК(IV)).

ЗАГАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ДЛЯ УСІХ ЗАЗНАЧЕНИХ НИЖЧЕ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

ЗАГАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ДЛЯ УСІХ ЗАЗНАЧЕНИХ НИЖЧЕ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Фактичні обставини: цивільні особи під час окупації були примусово зібрані окупаційною владою в певному приміщенні та перебували під вартою без оголошеної мети та без перегляду підстав затримання.

Положення МГП: «Серйозні порушення: ... нелегальне ув'язнення особи» (ст. 147 ЖК(IV)) — позбавлення волі цивільних осіб відбулося за відсутності підстав, передбачених ст.ст. 41, 42, 68, 78 ЖК(IV)).

- Позбавлення волі цивільних осіб відбулося без дотримання процедурних вимог, передбачених ст.ст. 42, 43, 68, 78, 79 ЖК(IV)).

Кримінально-правова кваліфікація: інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 438 КК України), а саме нелегальне ув'язнення особи, що перебуває під захистом (незаконне позбавлення волі) (ст. 147 ЖК(IV)) у формі: ● захоплення з подальшим утриманням у певному місці або ● продовження позбавлення волі шляхом утримання у певному місці.

Окремі особливості злочину: кваліфікація незаконно позбавлення волі цивільної особи стороною збройного конфлікту саме як воєнного злочину відрізняється від незаконного затримання за національним кримінальним законодавством і зумовлює необхідність врахування таких особливостей:

- категорично заборонені свавільні затримання;
- затримання може становити злочин у формі насильницького зникнення, якщо доля затриманої особи невідома та якщо під час позбавлення волі особи застосовується фізичний примус;
- беруться до уваги гарантії поводження із цивільними особами, порушення яких становлять окремий склад воєнного злочину;
- окремі гарантії передбачено для обвинувачених і засуджених, які перебувають на окупованих територіях під контролем сторони конфлікту.

Законне тимчасове позбавлення волі цивільних осіб: в умовах міжнародного збройного конфлікту ЖК(IV) передбачає підстави та порядок законного позбавлення або обмеження волі цивільних осіб.

Щоб оцінити законність позбавлення волі у кожному конкретному випадку, слід оцінити відповідний факт з погляду таких критеріїв:

- статус жертви відповідно до положень міжнародного гуманітарного права;
- наявність обставин, які свідчать про воєнну необхідність (див. підстави тимчасового позбавлення волі);
- мета позбавлення волі;
- спосіб позбавлення волі та дотримання гарантій, передбачених МГП.

Законними підставами такого тимчасового позбавлення волі цивільних осіб є:

1. Примусове поселення осіб, що перебувають під захистом ЖК(IV), у певному місці (випадки, коли за допомогою інших заходів контролю (безпеки) неможливо досягти вказаної мети) (абз. 1 ст. 42, абз. 1 ст. 78 ЖК(IV));
2. Інтернування як необхідність, зумовлена особистим становищем цивільної особи, яка добровільно просить через представників держави-покровительки про своє інтернування державу, під владою якої вона перебуває (абз. 2 ст. 42 ЖК(IV)).

Крім того, держава, що окупувала територію, може застосовувати до цивільних осіб запобіжні заходи у разі їх кримінального переслідування в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством (ст.ст. 63 — 70 ЖК(IV)).

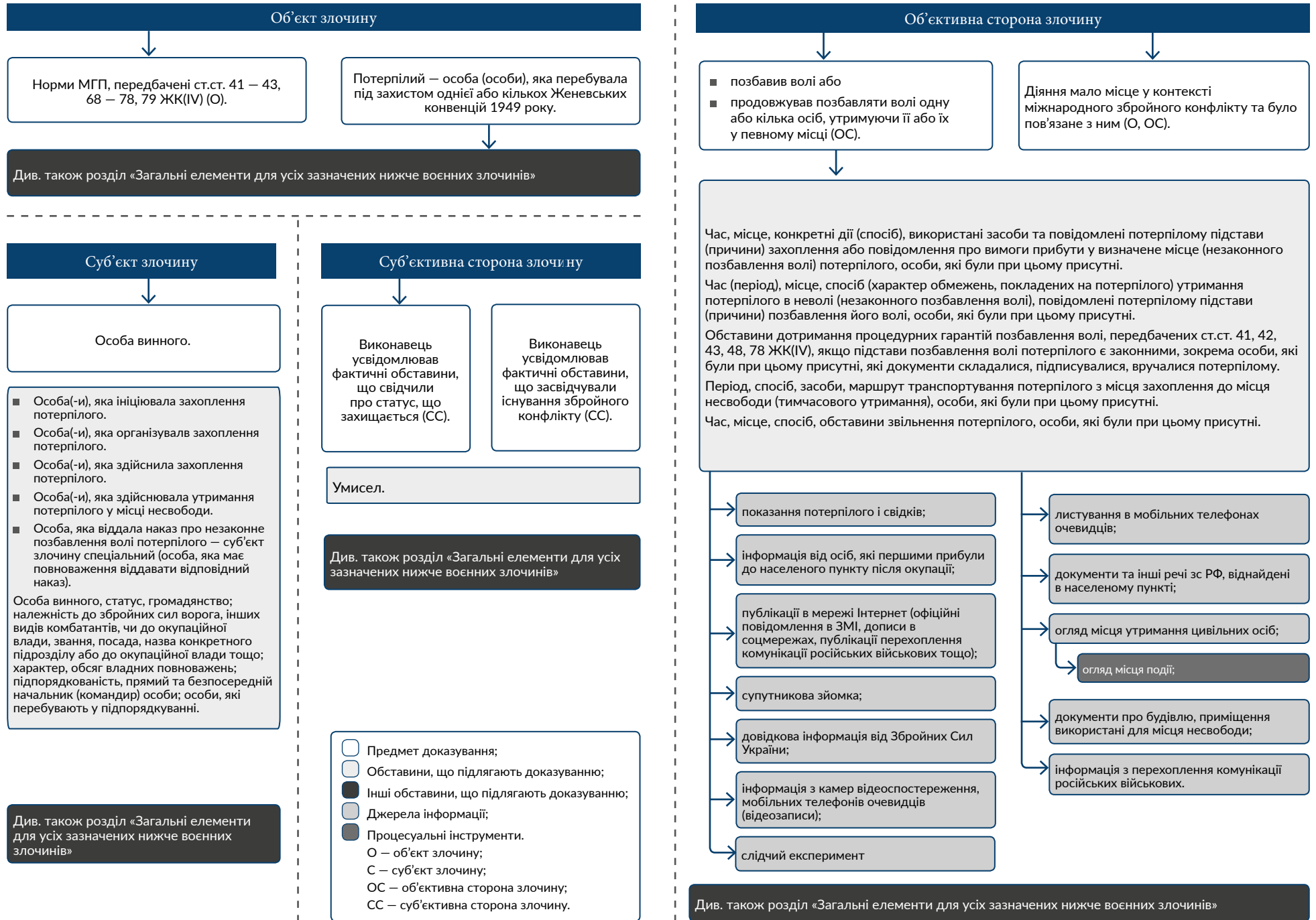
Крім загальних гарантій, які мають бути дотримані у процесі позбавлення волі цивільної особи, можна виокремити також такі:

- право на невідкладне інформування зрозумілою особою мовою про причини вжиття таких заходів; такі особи повинні бути звільнені у найкоротший строк і в будь-якому разі як тільки обставини, що виправдовують арешт, затримання чи інтернування, стали недійсними (ст. 75(3) Протоколу I до ЖК(IV));
- право на перегляд рішення про позбавлення волі у найкоротший строк відповідним судом або адміністративним органом, призначеним з цієї метою державою (ст. 43 ЖК(IV));
- якщо рішення про інтернування або примусове поселення на визначеній території залишається чинним, суд або адміністративний орган повинен періодично, принаймні двічі на рік переглядати справу цієї особи, щоб вносити сприятливі зміни до попереднього рішення, якщо це дозволяють обставини; держава, яка затримує, зобов'язана повідомляти Державу-покровительку в найкоротший строк про відповідні рішення судів та органів (ст. 43 ЖК(IV));
- якщо особи не заперечують, держава, яка затримує, повинна в найкоротший строк повідомляти державі-покровительці прізвища всіх осіб, що перебувають під захистом, яких було інтерновано або примусово поселено на визначених територіях, або прізвища осіб, яких було звільнено з місць інтернування або примусового поселення (ст. 43 ЖК(IV));
- особи, які піддаються арешту, затриманню чи інтернуванню з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, користуються захистом, передбаченим ЖК(IV) до їх остаточного звільнення, репатріації чи влаштування навіть після закінчення збройного конфлікту (ст. 75(6) ДПІ).

Позбавлення волі цивільних осіб є незаконним, якщо таке позбавлення волі відбувалося всупереч вимогам (гарантіям) ЖК(IV):

- 1) за відсутності підстав для позбавлення волі та/або
- 2) з порушенням гарантій, передбачених ЖК(IV) та ДПІ.

НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ (НЕЛЮДСЬКЕ ПОВОДЖЕННЯ, ПРИНИЖЕННЯ ГІДНОСТІ)

Фактичні обставини: цивільні особи перебували в місці несвободи в нелюдських умовах (велика кількість людей, відсутність вентиляції, туалету, ліжок, сидінь, нормального харчування, прогулянок; перебування разом із померлими тощо).

Положення МГП:

- «Серйозні порушення: ... нелюдяне поведження» (ст. 147 ЖК(IV));
- «... є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де такі діяння стосовно зазначених вище осіб:
а) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поведження й тортури;
... с) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поведження (ст. 3(1)(а, с) ЖК(IV));
- «Жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до осіб, які перебувають під захистом...» (ст. 31 ЖК(IV));
- «... забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові досліді, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше брутальне поведження з боку як цивільних, так і військових властей» (ст. 32 ЖК(IV));
- «Жодну особу, що перебуває під захистом, не може бути покарано за правопорушення, якого вона не вчинила особисто. Колективні покарання, так само як і будь-які залякування чи терор, забороняються» (ст. 33(1) ЖК(IV));
- Репресалії стосовно осіб, які перебувають під захистом, та їхнього майна забороняються (ст. 33(3) ЖК(IV));
- Правила, що стосуються поведження з інтернованими, визначені розділом IV ч. III ЖК(IV);
- «Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів:
а.3) тілесні покарання;
а.4) каліцтво;
б) знущання над людською гідністю, зокрема принижуюче й образливе поведження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі» (ст. 75(2) (а.3), (а.4), (б)ДПІ).

Кримінально-правова кваліфікація:

Жорстоке поводження з цивільним населенням (ч. 1 ст. 438 КК України), а саме нелюдське поводження (ст. 147 ЖК(IV)), в одній із таких можливих альтернативних форм:

- завдання сильного фізичного або психічного болю одній або декільком особам;
- завдання страждання одній або декільком особам;
- завдання серйозних тілесних ушкоджень одній або декільком особам;
- завдання шкоди здоров'ю однієї або декількох осіб;
- образа, приниження або іншим чином порушення гідності однієї чи кількох осіб, якщо вони мали такий ступінь тяжкості, що за загальним визнанням таке поводження слід вважати зазіханням на людську гідність, у порушення ст.ст. 3(1) (а, с), 31 — 33 ЖК(IV), ст.ст. 75(2)(а, b) ДПІ;
- передбачені ст. 147 ЖК(IV) як серйозне порушення.

Окремі особливості злочину: ступінь фізичних або психологічних страждань, які вказують на наявність факту нелюдського поводження, є нижчим, ніж вимагається для кваліфікації такої дії, як катування. При цьому відповідний рівень страждань або серйозної шкоди дає змогу доводити відповідні діяння, що не досягають рівня катування як нелюдського поводження. Ступінь страждань оцінюється у сукупності за факторами, за якими визначають «мінімальний рівень жорстокості» (див. вище «Катування»): тривалість впливу, що здійснювався на особу; стать, вік і стан здоров'я жертви; фізичні та психічні наслідки здійсненого впливу на жертву; спосіб і метод впливу на особу.

Під час оцінювання умов утримання особи стороною збройного конфлікту в контексті нелюдського поводження варто звертати увагу на такі аспекти: загальна площа приміщення, у якому утримувалася особа; кількість осіб, які постійно перебували / утримувалися у приміщенні; кількість місць для сну в приміщенні та умови для сну; наявність постійно увімкненого світла в приміщенні; наявність у приміщенні належної вентиляції; можливість виходити на свіже повітря; дотримання санітарних умов; доступ до туалету та можливість здійснювати свої природні потреби.

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ (НЕЛЮДСЬКЕ ПОВОДЖЕННЯ, ПРИНИЖЕННЯ ГІДНОСТІ)

Об'єкт злочину

Норми МГП, передбачені ст.ст. 3(1) (а, с), 31 – 33, 147 ЖК(IV), ст. 75 (2) (а4), (а.4), (в) ДПІ (О).

Потерпілий – особа (особи), яка перебувала під захистом однієї або кількох Женевських конвенцій 1949 року.

Див. також розділ «Загальні елементи для усіх зазначених нижче воєнних злочинів»

Суб'єкт злочину

Особа винного.

Див. також розділ «Загальні елементи для усіх зазначених нижче воєнних злочинів»

Суб'єктивна сторона злочину

Виконавцю були відомі фактичні обставини, що свідчили про цей статус, що захищається (СС).

Виконавець усвідомлював фактичні обставини, що засвідчували існування збройного конфлікту (СС).

Умисел.

Див. також розділ «Загальні елементи для усіх зазначених нижче воєнних злочинів»

- Предмет доказування;
- Обставини, що підлягають доказуванню;
- Інші обставини, що підлягають доказуванню;
- Джерела інформації;
- Процесуальні інструменти.
- О – об'єкт злочину;
- С – суб'єкт злочину;
- ОС – об'єктивна сторона злочину;
- СС – суб'єктивна сторона злочину.

Об'єктивна сторона злочину

Діяння мало місце у контексті міжнародного збройного конфлікту та було пов'язане з ним (О, ОС).

- сильний фізичний або психічний біль або страждання, спричинені одній або декільком особам, або
- страждання, спричинені одній або декільком особам, або
- серйозні тілесні ушкодження, що заповдіяні одній або декільком особам, або
- шкода здоров'ю, заповдіяна одній або декільком особам, або
- образи, приниження або іншим чином порушення гідності однієї чи кількох осіб, якщо вони мали такий ступінь тяжкості, що за загальним визнанням таке поведження слід вважати зазіханням на людську гідність. (ОС)

Обставини, що вказують на завдання сильного фізичного або психічного болю або страждань та досягнення поведженням з конкретною особою «мінімального рівня жорстокості», при визначенні якого слід брати до уваги всі обставини справи, зокрема такі:

- а) особа потерпілого, вік, стать та стан здоров'я потерпілого (як до, так і під час та після вчинення злочину, наявність тілесних ушкоджень, їх тяжкість та характер, дата, час, спосіб, зброя, механізм, обставини завдання), належність потерпілого до вразливих категорій осіб;
- б) природа та контекст поведження (характеристика приміщення, його цільове призначення, обладнання, конкретні умови утримання потерпілого в місці несвободи);
- в) тривалість поведження та повторюваність;
- г) фізичні, моральні та психічні наслідки для потерпілого.

Наявність інших осіб, щодо яких мало місце жорстоке поведження, їх ідентифікація, особливості поведження з ними (щодо вказаних осіб окремо встановлюються обставини, передбачені п. 1).

інформація від потерпілого і свідків;

інформація від осіб, які першими прибули до населеного пункту після окупації;

документи щодо віку, стану здоров'я потерпілих на час вчинення діянь;

документи щодо шкоди здоров'ю потерпілих, завданої вчиненням діянь;

документи щодо шкоди здоров'ю потерпілих, завданої вчиненням діянь;

судово-медична експертиза.

публікації в мережі Інтернет (повідомлення у ЗМІ, дописи в соцмережах, публікація перехоплення комунікації окупантів тощо);

інформація з камер відеоспостереження, мобільних телефонів очевидців (відеозаписи);

листування в мобільних телефонах очевидців;

записи представників зс РФ, віднайдені в населеному пункті;

огляд обставин утримання цивільних осіб.

Див. також розділ «Загальні елементи для усіх зазначених нижче воєнних злочинів»

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ (КАТУВАННЯ АБО ТОРТУРИ)

Фактичні обставини:

- відомості про жорстоке поводження з метою змусити потерпілого вчинити певні дії, наприклад, надати інформацію;
- знайдені трупи зі слідами тілесних ушкоджень;
- встановлені цивільні особи, які розповідають про застосування до них катувань з метою отримання певної інформації або вчинення інших дій.

Положення МГП:

- «Серйозні порушення: ... тортури» (ст. 147 ЖК(IV));
- «... є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де такі діяння стосовно зазначених вище осіб:
 - а) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; ...
 - с) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження (ст. 3(1)(а, с) ЖК(IV));
- жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або від третіх осіб якихось відомостей (ст. 31 ЖК(IV));
- «... забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові досліді, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше брутальне поводження з боку як цивільних, так і військових властей» (ст. 32 ЖК(IV));
- «Жодну особу, що перебуває під захистом, не може бути покарано за правопорушення, якого вона не вчинила особисто. Колективні покарання, так само як і будь-які залякування чи терор, забороняються» (ст. 33(1) ЖК(IV));
- «Репресалії стосовно осіб, які перебувають під захистом, та їхнього майна забороняються» (ст. 33(3) ЖК(IV));
- правила, що стосуються поводження з інтернованими, визначені розділом IV ч. III ЖК(IV);
- «Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів:
 - а.2) катування всіх видів — фізичні чи психічні (ст. 75(2)(а.2) ДПІ);

- «Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів:
 - а.3) тілесні покарання;
 - а.4) каліцтво;
 - б) знущання над людською гідністю, зокрема принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі» (ст. 75(2) (а.3), (а.4), (б)ДПІ).

Кримінально-правова кваліфікація: жорстоке поводження із цивільним населенням (ч. 1 ст. 438 КК України), а саме катування (тортури), що передбачено ст. 147 ЖК(IV) як серйозне порушення.

Окремі особливості злочину: катування є однією з найбільш серйозних форм нападу на психічну та фізичну цілісність людини. Мета й серйозність нападу на жертву є визначальними рисами катування, які відмежовують його від інших форм жорстокого поводження (нелюдського поводження, умисного завдання особі сильних страждань, тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю).

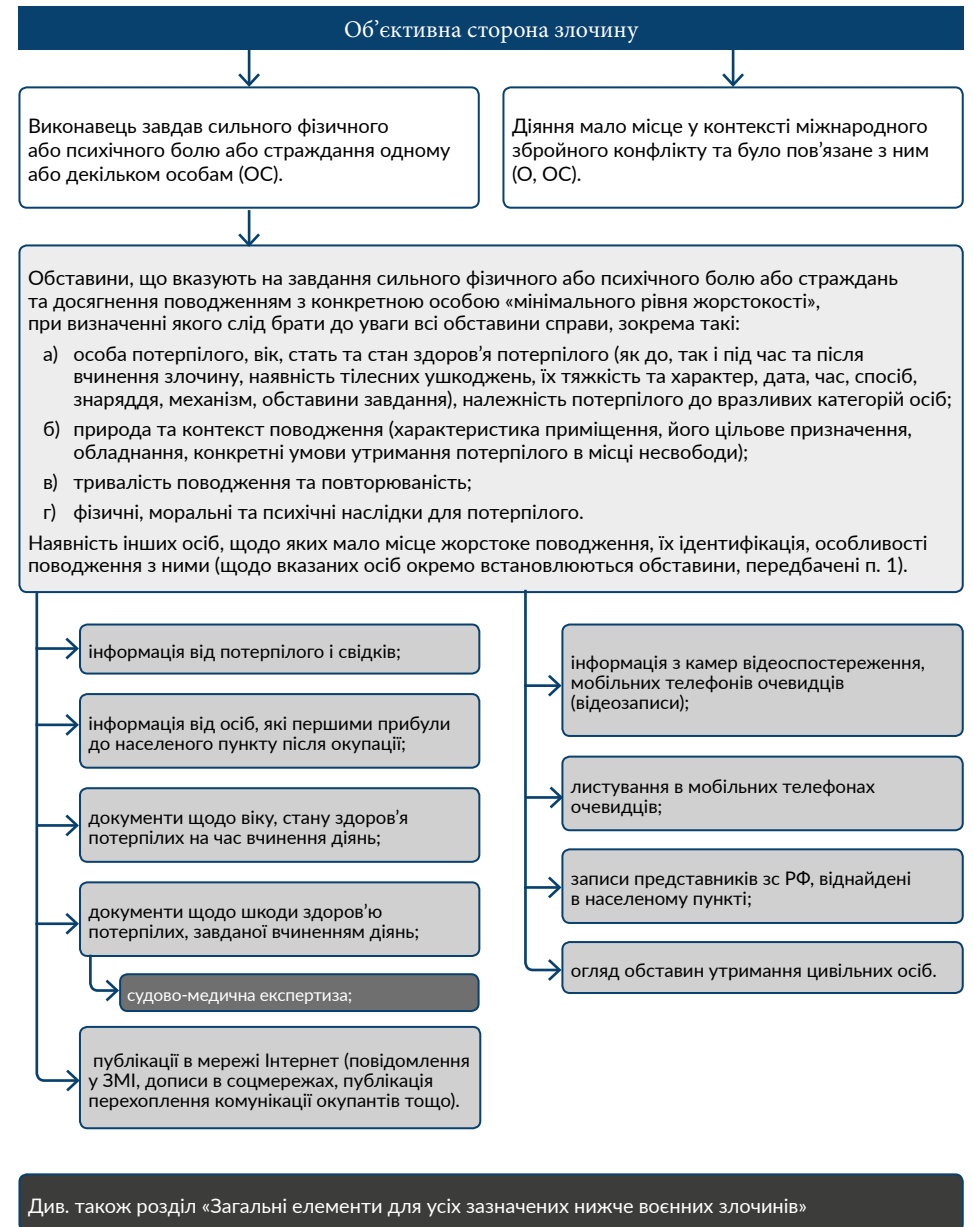
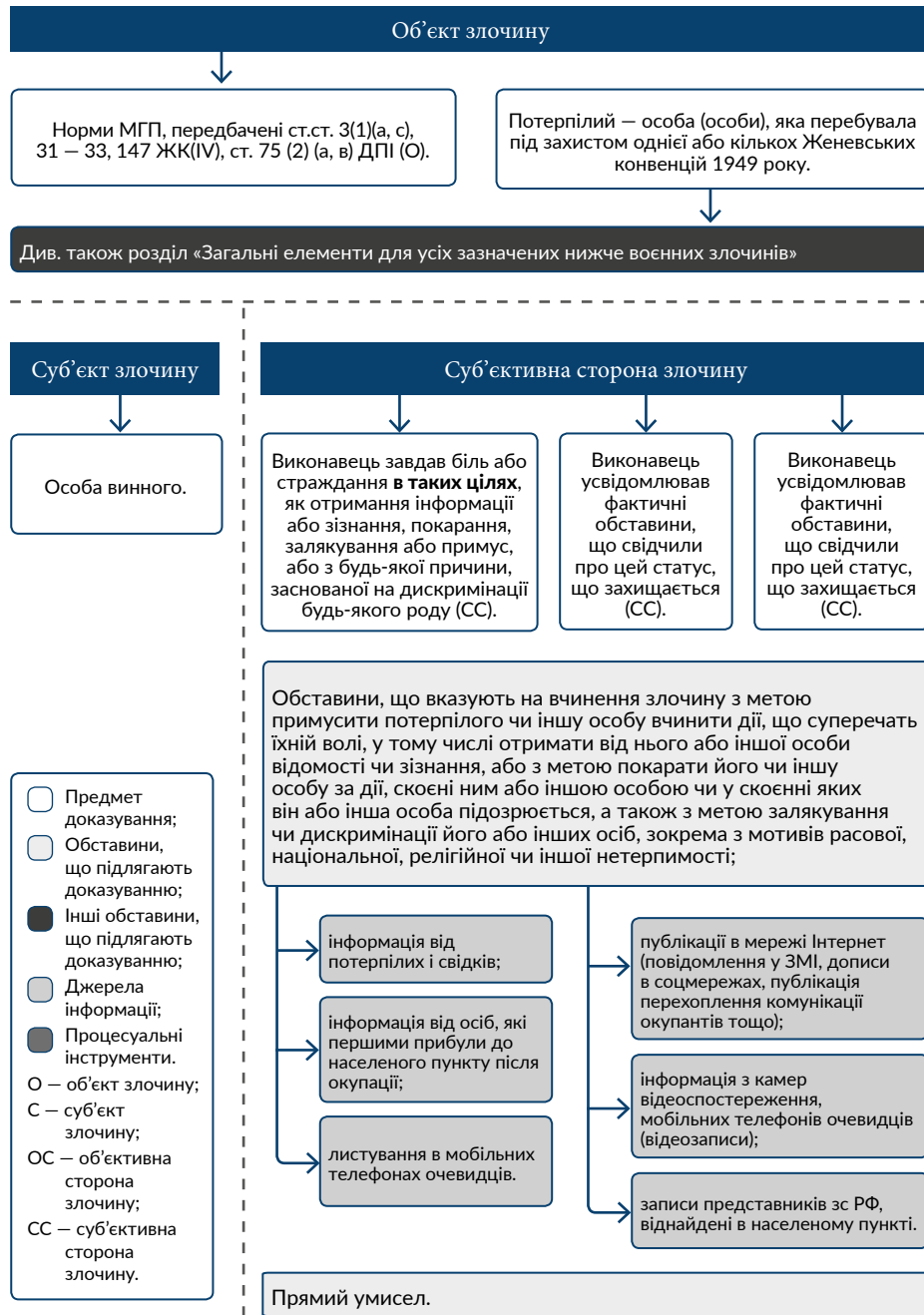
Катуванню як порушенню МГП властиві такі особливості, які мають значення для подібних дій в умовах збройного конфлікту: будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисно заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи зізнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду.

Визначення катування (тортур) воєнним злочином передбачає три основні елементи:

- заподіяння сильного душевного чи фізичного болю / страждання (досягнення поводженням «мінімального рівня жорстокості»);
- навмисне заподіяння болю;
- досягнення певної мети через такі дії.

В іншому випадку вчинені діяння можуть бути кваліфіковані як нелюдське поводження.

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ (КАТУВАННЯ АБО ТОРТУРИ)

ВЗЯТТЯ ЗАРУЧНИКІВ

Фактичні обставини: захоплення цивільної особи (або військовополоненого) з вимогою до іншої сторони збройного конфлікту здійснити її обмін на цивільних осіб, військовополонених з погрозою продовження позбавлення волі щодо цивільної особи або нелюдського поводження з нею.

Положення МГП:

- «Серйозні порушення: ... захоплення полонених» (ст. 147 ЖК(IV)) (прим.: некоректний офіційний переклад українською, мається на увазі захоплення заручників — англ.: the taking of hostages);
- «є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де такі діяння стосовно зазначених вище осіб ... b) захоплення заручників» (ст. 3(1)(b), спільної для ЖК);
- «захоплення заручників забороняється» (ст. 34 ЖК(IV));
- «репресалії стосовно осіб, які перебувають під захистом, та їхнього майна забороняються» (ст. 33(3) ЖК(IV));
- «Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів ... c) взяття заручників ... і e) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій» (ст. 75(2)(c, e) ДПІ).

Будь-яка невинуватена затримка у звільненні та репатріації військовополонених у порушення ст. 118 ЖК(III) є масовим утриманням заручників, а ст. 85(4)(b) Протоколу I стверджує, що це є серйозним порушенням, як і невинуватена затримка у репатріації цивільних осіб.

Кримінально-правова кваліфікація: інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 438 КК України), а саме захоплення заручників, що передбачено ст. 147 ЖК(IV) як серйозне порушення (тобто грубе (grave breaches) порушення).

Окремі особливості злочину: заборона захоплення заручників є спеціальною нормою щодо заборони незаконного позбавлення волі через спеціальну мету такого позбавлення волі.

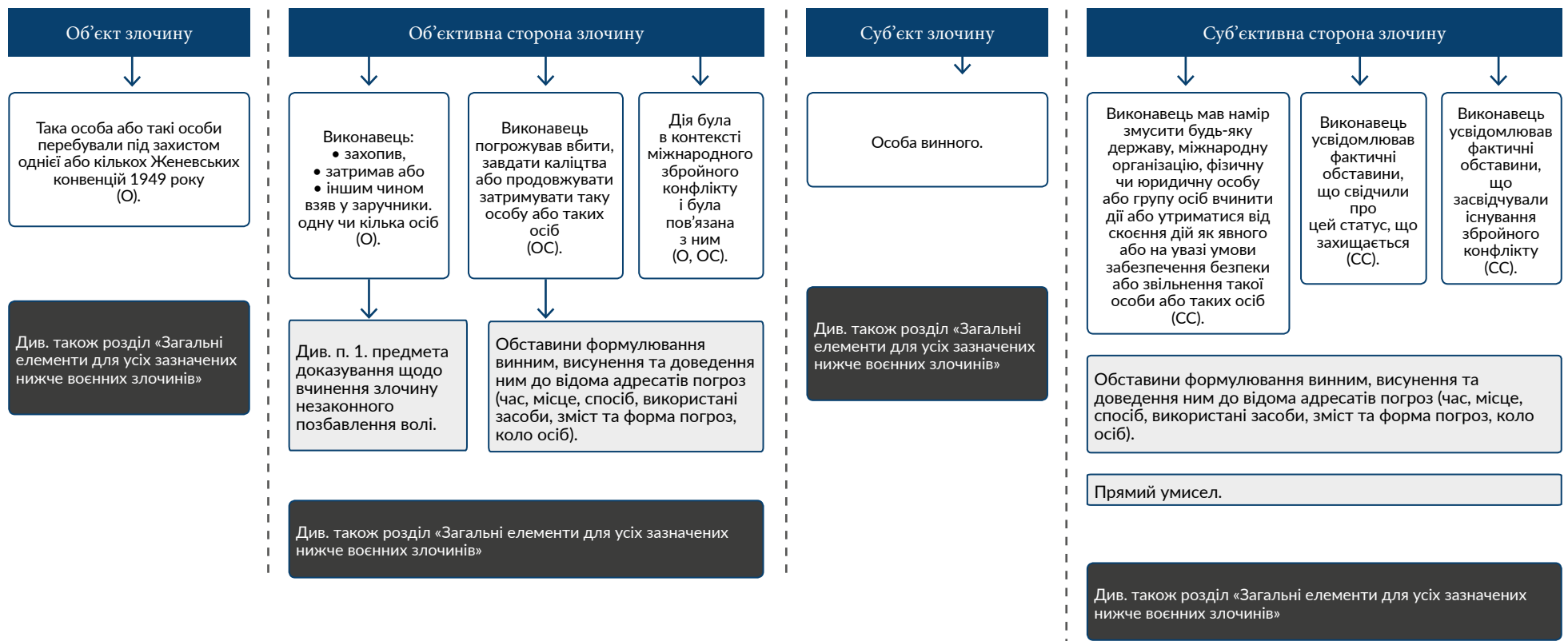
Міжнародний комітет Червоного Хреста у коментарі до ЖК(IV) наголошує, що термін «заручник» в умовах збройного конфлікту необхідно розуміти у широкому сенсі.

Захоплення заручників може виявлятися в таких діях ворога, як:

- затримання жителів населеного пункту, щоб стримати напад супротивника;
- арешт та утримання цивільних осіб після атаки супротивника з вимогою видачі затриманих протилежною стороною;
- захоплення заручників як гарантія належного поведіння іншою стороною зі своїми затриманими;
- захоплення заручників на окупованих територіях із вимогою отримання продуктів харчування, припасів, компенсації, тощо;
- використання заручників як таких, які супроводжують для запобігання атаки під час пересування сил.

Захоплення заручників за МГП може кваліфікуватися як заборонений метод ведення війни (якщо наявні систематичні або широкомасштабні затримання) або як окремий злочин із захоплення заручників (якщо йдеться про поодинокі випадки).

ВЗЯТТЯ ЗАРУЧНИКІВ

- Предмет доказування;
 - Обставини, що підлягають доказуванню;
 - Інші обставини, що підлягають доказуванню;
 - Джерела інформації;
 - Процесуальні інструменти.
- О – об'єкт злочину;
 С – суб'єкт злочину;
 ОС – об'єктивна сторона злочину;
 СС – суб'єктивна сторона злочину.

Додаток 2.

Картка щодо особливостей злочину незаконного ув'язнення (цивільної особи)

1. Назва порушення МГП	<p>Нелегальне ув'язнення особи, що перебуває під захистом (незаконне позбавлення волі).</p> <p>Примітка. Поняття «нелегальне ув'язнення особи» тотожне поняттю «незаконне позбавлення волі», що зумовлено особливостями перекладу англійського терміну «unlawful confinement» у ст. 147 ЖК(IV) в офіційному перекладі тексту українською мовою.</p>
2. Форма вчинення злочину за ст. 438 КК України	<p>Ч. 1 ст. 438 КК України — порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.</p>
3. Типові прояви злочину	<p>Цивільна особа була примусово поміщена до приміщення, яке не могла самостійно залишити через заходи, вжиті представниками сторони конфлікту з метою її насильного утримання (мета утримання може бути різною, наприклад, допит, катування, жорстоке поводження тощо).</p>
4. Особливості, важливі для кваліфікації	<p>На відміну від злочину захоплення заручників, нелегальне ув'язнення не передбачає спеціальної мети такого обмеження свободи.</p> <p>Склад злочину відсутній за таких умов:</p> <ul style="list-style-type: none">• примусове поселення на певній території або інтернування осіб, що перебувають під захистом ЖК, – іноземних громадян (громадян супротивної сторони), які перебувають на території відповідної сторони конфлікту, коли за допомогою інших заходів контролю (безпеки) неможливо забезпечити безпеку держави, що їх застосовує (абз. 1 ст. 42 ЖК(IV));

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

	<ul style="list-style-type: none"> ● такі самі дії на окупованій території, коли за допомогою інших заходів контролю (безпеки) неможливо забезпечити безпеку окупаційної держави, що їх застосовує (абз. 1 ст. 78 ЖК(IV)); ● інтернування як необхідність, зумовлена особистим становищем цивільної особи, яка добровільно просить через представників держави-покровительки про своє інтернування державу, під владою якої вона є (абз. 2 ст. 42 ЖК(IV)); ● застосування запобіжних заходів у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством, під час законного кримінального переслідування державою на окупованій нею території (ст.ст. 63 — 70 ЖК(IV)). <p>МГП забороняє колективне (неіндивідуалізоване) застосування вказаних заходів.</p> <p>Утримання захищених осіб у непридатних умовах, що завдають їм сильних фізичних та моральних страждань, кваліфікується самостійно як нелюдське поводження.</p>
<p>5. Конкуруючі склади, які не підлягають застосуванню</p>	<p>Не підлягають застосуванню ст.ст. 146, 146-1, 147, 371 КК України.</p> <p>Розмежувальна ознака — вчинення діяння у зв'язку зі збройним конфліктом.</p>
<p>6. Характеристика складу злочину</p>	<p>Об'єкт: закони і звичаї війни (норми МГП), передбачені ст. 79 ЖК(IV), а також:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ст.ст. 41 — 43 ЖК(IV) (щодо позбавлення / обмеження особистої свободи іноземних громадян стороною збройного конфлікту, на території якої вони перебувають); ● ст.ст. 68 — 77 ЖК(IV) (щодо застосування запобіжних заходів або покарання, пов'язаних з позбавленням / обмеженням особистої свободи, під час кримінального провадження окупаційною державою на окупованій території стосовно цивільних осіб); ● ст. 78 ЖК(IV) (щодо позбавлення / обмеження особистої свободи цивільних осіб на окупованій території окупаційною державою).

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

	<p>Потерпілий від злочину: цивільна особа.</p> <p>Об'єктивна сторона: виконавець ініціював позбавлення волі, позбавив волі або продовжував позбавляти волі одну або декількох осіб, які перебувають під захистом МГП, утримуючи її або їх у певному місці всупереч їхній волі та за відсутності підстав, передбачених ЖК(IV), та/або з порушенням гарантій (процедурних вимог), передбачених ЖК(IV), або віддав наказ про вчинення таких дій.</p> <p>Обстановка: злочин вчинено в умовах збройного конфлікту та у зв'язку з ним.</p> <p>Суб'єкт: загальний — будь-яка особа, яка досягла 16 років, зокрема комбатанти, цивільні особи, які здійснюють функції представників окупаційної влади чи виконують їхні розпорядження.</p> <p>Суб'єктивна сторона: умисел, зокрема усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що вказують на існування збройного конфлікту та захищений статус потерпілого, а також відсутності підстав для позбавлення особистої свободи потерпілого або порушення передбачених МГП гарантій при позбавленні / обмеженні особистої свободи цивільних осіб.</p>
<p>7. Фабула кримінального правопорушення до ЄДР</p>	<p><i>У період часу з 2 до 10 березня 2022 року на території смт Димер Вишгородського району Київської області військовослужбовець ВЧ 0000 росгвардії Петров П.П., діючи у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом, у порушення вимог норм міжнародного гуманітарного права умисно утримував Смиренка С.С. у приміщенні підприємства «Вікналенд» всупереч його волі, тобто нелегально ув'язнив особу, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права.</i></p>
<p>8. Норми міжнародно-правової заборони</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ст. 79 ЖК(IV) — для усіх ситуацій; ● ст. ст. 41 — 43 ЖК(IV) — щодо позбавлення / обмеження особистої свободи іноземних громадян стороною збройного конфлікту, на території якої вони перебувають;

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

- ст.ст. 68(1), 69, 70(1-2) ЖК(IV) — щодо застосування запобіжних заходів або покарання, пов'язаних із позбавленням / обмеженням особистої свободи, під час кримінального провадження окупаційною державою на окупованій території стосовно цивільних осіб;
- ст. 27(4), 78(1-3) ЖК(IV) — щодо позбавлення / обмеження особистої свободи цивільних осіб на окупованій території окупаційною державою.

Додаток 3.

Картка щодо особливостей злочину захоплення заручників (цивільних осіб)

1. Назва порушення МГП	Захоплення заручників (захоплення полонених). Примітка. Поняття «захоплення заручників» тотожне поняттю «захоплення полонених», що використано в офіційному перекладі українською мовою тексту ст. 147 ЖК(IV) та зумовлено особливостями перекладу англійського терміну «taking of hostages».
2. Форма вчинення злочину за ст. 438 КК України	Ч. 1 ст. 438 КК України — порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
3. Типові прояви злочину	Виконавець захопив, затримав або іншим чином позбавив волі одну чи кілька цивільних осіб (заручників) з метою примусити третю сторону (державу, міжнародну міжурядову організацію, будь-яку фізичну, юридичну особу або групу осіб) здійснити чи утриматись від здійснення будь-якої дії (наприклад, звільнення військовополонених чи припинення військових дій) як умови для забезпечення безпеки або звільнення заручника.
4. Особливості, важливі для кваліфікації	Захоплення заручників відрізняється від випадків незаконного позбавлення волі спеціальною метою такого обмеження особистої свободи захищених осіб. Вимога може бути як прямою, так і опосередкованою. Зміст вимоги (наприклад, запобігання атаці під час пересування сил, видача військовополонених та інших захоплених протилежною стороною осіб, компенсація тощо) на кваліфікацію не впливає. Склад злочину відсутній, якщо виконавець висуває вимоги безпосередньо до заручника.

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

<p>5. Конкуруючі склади, які не підлягають застосуванню</p>	<p>Не підлягають застосуванню ст.ст. 146, 146-1, 147, 371 КК України. Розмежувальна ознака — вчинення діяння у зв'язку зі збройним конфліктом.</p>
<p>6. Характеристика складу злочину</p>	<p>Об'єкт: закони і звичаї війни (норми МГП), передбачені ст. 34 ЖК(IV), ст. 75(2)(с) ДПі. Потерпілий від злочину: цивільна особа. Об'єктивна сторона: виконавець захопив, затримав або іншим чином позбавив волі одну чи кілька осіб, погрожуючи завданням тілесних ушкоджень, вбивством, тривалістю утримання чи іншим серйозним спричиненням шкоди. Обстановка: злочин вчинено в умовах збройного конфлікту та у зв'язку з ним. Суб'єкт: комбатанти, цивільні особи, які здійснюють функції представників окупаційної влади чи виконують їх розпорядження. Суб'єктивна сторона: умисел, зокрема усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що вказують на існування збройного конфлікту та захищений статус потерпілого. Мета: примусити супротивну сторону збройного конфлікту вчинити певні дії чи утриматися від вчинення дій.</p>
<p>7. Фабула кримінального правопорушення до ЄРДР</p>	<p><i>10 березня 2022 року на території смт Димер Вишгородського району Київської області військовослужбовець ВЧ 0000 росгвардії Петров П.П. у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом захопив заручника — цивільну особу Смиренка С.С. з метою подальшої вимоги до українських органів влади про його обмін на військовополонених представників РФ.</i></p>
<p>8. Норми міжнародно-правової заборони</p>	<p>Ст. 34 ЖК(IV), ст. 75(2)(с) ДПі.</p>

Додаток 4.

Картка щодо особливостей злочину захоплення заручників (комбатантів та інших осіб)

1. Назва порушення МГП	Захоплення заручників.
2. Форма вчинення злочину за ст. 438 КК України	Ч. 1 ст. 438 КК України — порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
3. Типові прояви злочину	Виконавець захопив, затримав або іншим чином позбавив волі одну чи кілька осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема тих осіб зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тих, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, з метою примусити третю сторону (державу, міжнародну міжурядову організацію, будь-яку фізичну, юридичну особу або групу осіб) здійснити чи утриматись від здійснення будь-якої дії (наприклад, звільнення військовополонених чи припинення військових дій) як умови для забезпечення безпеки або звільнення заручника.
4. Особливості, важливі для кваліфікації	Захоплення заручників відрізняється від випадків законного позбавлення волі (наприклад, інтернування військовополонених) протиправністю через переслідування спеціальної мети такого обмеження / позбавлення особистої свободи захищених осіб. Вимога може бути як прямою, так і опосередкованою.

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

	<p>Зміст вимоги (наприклад, запобігання атаці під час пересування сил, видача військовополонених та інших захоплених протилежною стороною осіб, компенсація тощо) на кваліфікацію не впливає.</p> <p>Склад злочину відсутній, якщо виконавець висуває вимоги безпосередньо до заручника.</p>
5. Конкуруючі склади, які не підлягають застосуванню	<p>Не підлягають застосуванню ст.ст. 146, 146-1, 147, 371 КК України.</p> <p>Розмежувальна ознака — вчинення діяння у зв'язку зі збройним конфліктом.</p>
6. Характеристика складу злочину	<p>Об'єкт: закони і звичаї війни (норми МГП), передбачені ст. 3 ЖК(IV), ст. 75(2)(с) ДПі.</p> <p>Потерпілий від злочину: особи, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема ті особи зі складу збройних сил, які склали зброю, а також ті, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини і які перебувають під владою противника.</p> <p>Об'єктивна сторона: виконавець захопив, затримав або іншим чином позбавив волі одну чи кілька осіб, погрожуючи завданням тілесних ушкоджень, вбивством, тривалістю утримання чи іншим серйозним спричиненням шкоди.</p> <p>Обстановка: злочин вчинено в умовах збройного конфлікту та у зв'язку з ним.</p> <p>Суб'єкт: комбатанти, цивільні особи, які здійснюють функції представників окупаційної влади чи виконують їх розпорядження.</p> <p>Суб'єктивна сторона: умисел, зокрема усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що вказують на існування збройного конфлікту та захищений статус потерпілого.</p> <p>Мета: примусити супротивну сторону збройного конфлікту вчинити певні дії чи утриматися від вчинення дій.</p>

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

7. Фабула кримінального правопорушення до ЄРДР	<i>10 березня 2022 року на території смт Димер Вишгородського району Київської області військовослужбовець ВЧ 0000 росгвардії Петров П.П. у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом захопив заручника — військового лікаря Іваненка І.І. з метою подальшої вимоги до українських органів влади про його обмін на військовополонених представників РФ.</i>
8. Норми міжнародно-правової заборони	Ст. 3 ЖК(IV), ст. 75(2)(с) ДПІ.

Додаток 5.

Картка щодо особливостей злочину у формі катування (тортур)

1. Назва порушення МГП	Катування (тортури) Примітка. Поняття «тортури» тотожне поняттю «катування», що зумовлено особливостями перекладу англійського терміну «torture» в офіційних перекладах українською мовою текстів ЖК та ДПІ.
2. Форма вчинення злочину за ст. 438 КК України	<ul style="list-style-type: none">● Ч. 1 ст. 438 КК України — жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням;● ч. 1 ст. 438 КК України — порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, — у випадку вчинення злочину щодо інших категорій захищених осіб (наприклад, щодо поранених до потрапляння в полон, медичного та духовного персоналу).
3. Типові прояви злочину	Сильні фізичні або психічні страждання, заподіяні одній або декільком особам зі спеціальною метою, зокрема для отримання інформації, зізнання у вчиненні певного діяння, як покарання, залякування або примус або з будь-якої причини, заснованої на дискримінації будь-якого роду.
4. Особливості, важливі для кваліфікації	Ст.ст. 50 ЖК(I), 1 ЖК(II), 130 ЖК(III), 147 ЖК(IV) розмежовують різні форми поводження, що становлять серйозні порушення: <ul style="list-style-type: none">● катування (тортури);● нелюдське (нелюдяне) поводження; і● умисне заподіяння тяжких страждань, серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю.

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

	<p>Мета й серйозність впливу на потерпілого — визначальні риси катування.</p> <p>Відсутність спеціальної мети, але подібний ступінь страждань — умисне заподіяння тяжких страждань, серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю.</p> <p>Наявність спеціальної мети, але ступінь страждань не досягає рівня катування та не пов'язаний зі спричиненням серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю — нелюдське поводження.</p> <p>Ступінь страждань оцінюється у сукупності за факторами, за якими визначають «мінімальний рівень жорстокості»:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● об'єктивними: характер, тривалість або повторюваність, інтенсивність, спосіб і використані засоби впливу на потерпілого, фізичні та психічні наслідки здійсненого впливу на нього; ● суб'єктивними: вік, стать, стан здоров'я, культурні переконання, чутливість, соціальне, культурне, релігійне, політичне походження, минулий травматичний досвід потерпілого.
<p>5. Конкуруючі склади, які не підлягають застосуванню</p>	<p>Не підлягають застосуванню ст.ст. 121, 122, 125 — 127, 129, 373 КК України.</p> <p>Розмежувальна ознака — вчинення діяння у зв'язку зі збройним конфліктом.</p>
<p>6. Характеристика складу злочину</p>	<p>Об'єкт: закони та звичаї війни (норми МГП), передбачені ст. 12 ЖК(I), ст. 12 ЖК(II) (щодо поранених і хворих комбатантів, поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, які перебувають під владою противника), ст. 4 ГП 1907, ст.ст. 13, 17(3), 87(3), 89(3) ЖК(III) (щодо військовополонених), ст.ст. 27(1), 31 — 33(1) ЖК(IV) (щодо цивільних осіб), ст. 75(2)(а)(а.2) ДПІ (щодо усіх осіб, що перебувають під захистом ДПІ).</p> <p>Потерпілий від злочину: військовополонений, цивільна особа, поранені до потрапляння в полон, медичний та духовний персонал.</p>

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

	<p>Об'єктивна сторона: виконавець завдав сильного фізичного або психічного страждання одній або декільком особам, які перебувають під захистом МГП.</p> <p>Обстановка: злочин вчинено в умовах збройного конфлікту та у зв'язку з ним.</p> <p>Суб'єкт: загальний — будь-яка особа, яка досягла 16 років, зокрема комбатанти, цивільні особи, які, наприклад, здійснюють функції представників окупаційної влади чи виконують їх розпорядження.</p> <p>Суб'єктивна сторона: умисел, зокрема усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що вказують на існування збройного конфлікту та захищений статус потерпілого, а також усвідомлення заповідання сильних фізичних або психічних страждань потерпілому.</p> <p>Мета: примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їхній волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи зізнання, з метою покарання, а також залякування чи дискримінації його або інших осіб, зокрема з мотивів расової, національної, релігійної чи іншої нетерпимості.</p>
<p>7. Фабула кримінального правопорушення до ЄРДР</p>	<p><i>У період часу з 2 до 10 березня 2022 року на території смт Димер Вишгородського району Київської області військовослужбовець ВЧ 0000 розгвардії Петров П.П. у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом з метою примусити потерпілого Смиренка С.С. вчинити дії, що суперечать його волі, а саме отримати від нього відомості про мешканців смт Димер Вишгородського району Київської області, які брали участь в АТО/ООС, упродовж тривалого часу застосовував щодо потерпілого заходи фізичного впливу та спеціальні засоби, зокрема завдавав йому численні умисні удари руками, ногами, гумовими кийками по різних частинах тіла, зокрема по голові та нирках, чим заподіяв шкоду його здоров'ю та спричинив фізичний біль.</i></p>

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

8. **Норми міжнародно-правової заборони**

- Ст. 12 ЖК(I), ст. 12 ЖК(II) — щодо поранених і хворих комбатантів, поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, які перебувають під владою противника;
- ст. 4 ГП 1907, ст.ст. 13, 17(3), 87(3), 89(3) ЖК(III) — щодо військовополонених);
- ст.ст. 27(1), 31 — 33(1) ЖК(IV) — щодо цивільних осіб;
- ст. 75(2)(а)(а.2) ДПІ — щодо всіх осіб, що перебувають під захистом ДПІ.

Додаток 6.

Картка щодо особливостей злочину у формі нелюдського поводження

1. Назва порушення МГП	Нелюдське поводження Примітка. Поняття «нелюдське поводження» («inhuman treatment») є тотожним поняттю «нелюдяне поводження», використаному в офіційному перекладі українською мовою ст. 147 ЖК(IV).
2. Форма вчинення злочину за ст. 438 КК України	<ul style="list-style-type: none">● Ч. 1 ст. 438 КК України — жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням;● ч. 1 ст. 438 КК України — порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, — у разі вчинення злочину щодо інших категорій захищених осіб (наприклад, щодо поранених до потраплення в полон, медичного та духовного персоналу).
3. Типові прояви злочину	Може полягати у: <ul style="list-style-type: none">● завданні особі фізичних (мордування, нанесення ударів, побоїв, легких тілесних ушкоджень тощо) або психічних страждань (погрози заподіяти фізичну шкоду, імітація страти, «парад полонених»), а також у приниженні її честі, гідності, глумління тощо, які не досягають рівня катування;● утриманні особи у неналежних умовах, які порушують гарантії МГП, умови є несумісними з повагою до людської гідності; спосіб і методи виконання заходів позбавлення свободи піддають особу стражданню або труднощам такої тяжкості, яка перевищує неминучий рівень страждань, властивих ув'язненню;

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

	<ul style="list-style-type: none"> • особі не гарантовано умови, здатні забезпечити її здоров'я та добробут тією мірою, що передбачає ув'язнення. Наприклад, тривале позбавлення людини їжі, води, тепла або залишення її у шкідливих для здоров'я умовах.
<p>4. Особливості, важливі для кваліфікації</p>	<p>Ст.ст. 50 ЖК(I), 1 ЖК(II), 130 ЖК(III), 147 ЖК(IV) розмежовують різні форми поведження, що становлять серйозні порушення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • катування (тортури); • нелюдське (нелюдяне) поведження; і • умисне заподіяння тяжких страждань, серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю. <p>На відміну від катування (тортур), виконавець хоч і діє умисно, однак без спеціальної мети примусу потерпілого до вчинення певних дій або покарання чи дискримінації.</p> <p>Ступінь фізичних або психологічних страждань нижчий, ніж при катуванні чи умисному заподіянні тяжких страждань, серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю.</p> <p>Якщо спричиняється серйозна шкода здоров'ю — умисне заподіяння тяжких страждань, серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю.</p> <p>Ступінь страждань оцінюється у сукупності за факторами, за якими визначають «мінімальний рівень жорстокості»:</p> <ul style="list-style-type: none"> • об'єктивними: характер, тривалість або повторюваність, інтенсивність, спосіб і використані засоби впливу на потерпілого, фізичні та психічні наслідки здійсненого впливу на нього; • суб'єктивними: вік, стать, стан здоров'я, культурні переконання, чутливість, соціальне, культурне, релігійне, політичне походження, минулий травматичний досвід потерпілого. <p>Порушення МГП відсутнє, якщо сторона міжнародного збройного конфлікту об'єктивно не спроможна забезпечити кращі умови для цивільного населення або</p>

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

	більш сприятливе поводження (збільшення раціону, комфортніші умови перебування тощо)
5. Конкуруючі склади, які не підлягають застосуванню	Не підлягають застосуванню ст.ст. 121, 122, 125 — 127, 129, 373 КК України. Розмежувальна ознака — вчинення діяння у зв'язку зі збройним конфліктом.
6. Характеристика складу злочину	<p>Об'єкт: закони та звичаї війни (норми МГП), передбачені ст. 12 ЖК(I), ст. 12 ЖК(II) (щодо поранених і хворих комбатантів, поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, які перебувають під владою противника), ст. 4 ГП 1907, ст.ст. 13, 17(3), 87(3), 89(3) ЖК(III) (щодо військовополонених), ст.ст. 27(1,2), 31 — 33 (1) ЖК(IV) (щодо цивільних осіб), ст.ст. 11, 75(2)(а)(а.3), (b) ДПІ (щодо всіх осіб, що перебувають під захистом Протоколу I).</p> <p>Потерпілий від злочину: військовополонений, цивільна особа, поранені до потрапляння в полон, медичний та духовний персонал.</p> <p>Об'єктивна сторона: діяння, які завдають серйозні фізичні чи психологічні страждання або приниження особистої гідності особам, що перебувають під захистом Женевських конвенцій.</p> <p>Обстановка: злочин вчинено в умовах збройного конфлікту та у зв'язку з ним.</p> <p>Суб'єкт: комбатанти, цивільні особи, які здійснюють функції представників окупаційної влади чи виконують їх розпорядження.</p> <p>Суб'єктивна сторона: умисел, зокрема усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що вказують на існування збройного конфлікту та захищений статус потерпілого, а також заподіяння фізичних або психічних страждань, болю потерпілому чи приниження гідності потерпілого.</p>

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

<p>7. Фабула кримінального правопорушення до ЄРДР</p>	<p><i>У період часу з 2 до 10 березня 2022 року на території смт Димер Вишгородського району Київської області військовослужбовець ВЧ 0000 росгвардії Петров П.П., діючи у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом, здійснив нелюдське поводження щодо потерпілого Смиренка С.С., утримуючи його протягом тривалого часу в не придатному для перебування приміщенні, де потерпілий страждав від холодної температури, голоду та відсутності місця для сну.</i></p>
<p>8. Норми міжнародно-правової заборони</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ст. 12 ЖК(I), ст. 12 ЖК(II) — щодо поранених і хворих комбатантів, поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, які перебувають під владою противника; ● ст. 4 ГП 1907, ст.ст. 13, 17(3), 87(3), 89(3) ЖК(III) — щодо військовополонених; ● ст.ст. 27(1,2), 31 — 33(1) ЖК(IV) — щодо цивільних осіб; ● ст. 11, 75(2)(а)(а.3), (b) ДПІ — щодо всіх осіб, що перебувають під захистом ДПІ.

Додаток 7.

Картка щодо особливостей злочину депортації та примусового переміщення

1. Назва порушення МГП	Депортація, примусове переміщення Примітка. Поняття «примусове переміщення» тотожне поняттям «незаконне переміщення особи» та «нелегальне переведення особи», що зумовлено особливостями перекладу англійського терміну «unlawful transfer» у ст. 147 ЖК(IV).
2. Форма вчинення злочину за ст. 438 КК України	Ч. 1 ст. 438 КК України — порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
3. Типові прояви злочину	<ul style="list-style-type: none">• примусове вивезення однієї особи або декількох осіб з окупованої території на територію іншої держави (депортація);• примусове вивезення однієї особи або декількох осіб з окупованої території на іншу частину окупованої території (переміщення).
4. Особливості, важливі для кваліфікації	МГП у визначених випадках передбачає можливість переміщення цивільного населення: <ul style="list-style-type: none">• окупаційна держава може здійснювати загальну або часткову евакуацію з певної території, якщо це є необхідним для забезпечення безпеки населення або зумовлено особливо вагомими причинами військового характеру;• окупаційна держава з причин збереження безпеки може визнати необхідним поселення захищених осіб у визначеному місці чи інтернувати їх. Воєнний злочин матиме місце у випадках, якщо: <ul style="list-style-type: none">• згода цивільних осіб на евакуацію була отримана із застосуванням примусу,

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

	<p>у тому числі шляхом умисного створення умов, коли перебування за місцем проживання неможливе;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● евакуація здійснена не з міркувань забезпечення безпеки населення або особливо вагомих причин військового характеру; ● евакуація загалом є легітимною, але під час неї порушені гарантії ст. 49 ЖК(IV), зокрема не забезпечено розміщення осіб у належних приміщеннях, переміщення відбувалось в незадовільних умовах з погляду санітарії, здоров'я, безпеки та харчування або члени однієї сім'ї були розлучені; ● депортація (переміщення) цивільного населення відбулась за відсутності підстав для інтернування або з істотним порушенням гарантій, передбачених ст.ст. 39, 78 ЖК(IV). <p>Відсутність спеціальної мети, але подібний ступінь страждань — умисне заподіяння тяжких страждань, серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю. Наявність спеціальної мети, але ступінь страждань не досягає рівня катування та не пов'язаний зі спричиненням серйозного тілесного ушкодження, шкоди здоров'ю — нелюдське поводження. Ступінь страждань оцінюється у сукупності за факторами, за якими визначають «мінімальний рівень жорстокості»:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● об'єктивними: характер, тривалість або повторюваність, інтенсивність, спосіб і використані засоби впливу на потерпілого, фізичні та психічні наслідки здійсненого впливу на нього; ● суб'єктивними: вік, стать, стан здоров'я, культурні переконання, чутливість, соціальне, культурне, релігійне, політичне походження, минулий травматичний досвід потерпілого.
<p>5. Конкуруючі склади, які не підлягають застосуванню</p>	<p>Не підлягають застосуванню ст.ст. 146, 146-1, 147, 371 КК України. Розмежувальна ознака — вчинення діяння у зв'язку зі збройним конфліктом.</p>

Див. продовження таблиці на наступній сторінці

<p>5. Конкуруючі склади, які не підлягають застосуванню</p>	<p>Не підлягають застосуванню ст.ст. 146, 146-1, 147, 371 КК України. Розмежувальна ознака — вчинення діяння у зв'язку зі збройним конфліктом.</p>
<p>6. Характеристика складу злочину</p>	<p>Об'єкт: закони та звичаї війни (норми МГП), передбачені ст.ст. 49 та/або 78 ЖК(IV), та/або ст.ст. 27 — 34 ЖК(IV) та ст.ст. 72 — 79 ДПІ.</p> <p>Потерпілий від злочину: цивільна особа.</p> <p>Об'єктивна сторона: виконавець примусово перемістив (виселив) одну чи кількох захищених МГП осіб з місцевості, на території якої вони законно перебували, на територію іншої держави або до іншої місцевості у межах однієї держави.</p> <p>Обстановка: злочин вчинено в умовах збройного конфлікту та у зв'язку з ним.</p> <p>Суб'єкт: комбатанти, цивільні особи, які здійснюють функції представників окупаційної влади чи виконують їх розпорядження.</p> <p>Суб'єктивна сторона: умисел, зокрема усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що вказують на існування збройного конфлікту та захищений статус потерпілого, а також відсутності підстав для депортації (переміщення) або порушення передбачених МГП гарантій при його здійсненні.</p>
<p>7. Фабула кримінального правопорушення до ЄДРД</p>	<p><i>10 березня 2022 року військовослужбовець ВЧ 0000 росгвардії Петров П.П., діючи у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом, перебуваючи в смт Димер Вишгородського району Київської області виконуючи розпорядження свого командира, всупереч волі потерпілого Смиренка С.С. перевіз його на службовому автомобілі на територію Російської Федерації, де він був поміщений до слідчого ізолятора, тобто примусово депортував особу, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права.</i></p>
<p>8. Норми міжнародно-правової заборони</p>	<p>Ст.ст. 49, 27 — 34, 78 ЖК(IV), ст.ст. 72 — 79 ДПІ.</p>

Додаток 8.

Обґрунтування правової позиції щодо існування міжнародного збройного конфлікту, викликаного збройною агресією РФ проти України (загального контекстуального елементу для всіх злочинів за ст. 438 КК України)

19 лютого 2014 року представники Російської Федерації (далі — РФ), які проходили військову службу у збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах РФ, особи яких встановлюються, зайняли об'єкти нафтогазовидобування в межах континентального шельфу України, перелік яких визначено постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 року № 945 «Про затвердження переліку об'єктів нафтогазовидобування в межах континентального шельфу України, які є окупованими Російською Федерацією».

З 20 лютого 2014 року всупереч вимогам п.п. 1, 2 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року, принципам Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі і вимогам ч. 4 ст. 2 Статуту ООН і декларацій Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1981 року № 36/103, від 16 грудня 1970 року № 2734(XXV), від 21 грудня 1965 року № 2131 (XX), Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року № 3314 (XXIX), ст.ст. 1, 2 Конституції України на територію України, а саме на територію півострова Крим розпочато збройне вторгнення збройних сил РФ (далі — зс РФ), приховане твердженням керівників РФ про переміщення військових підрозділів у межах звичайної ротації сил Чорноморського флоту, які у взаємодії з військовослужбовцями Чорноморського флоту РФ та іншими підрозділами зс РФ здійснили блокування й захоплення адміністративних будівель і ключових об'єктів військової та цивільної інфраструктури України, забезпечили військову окупацію території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. 18 березня 2014 року РФ оголосила про офіційне включення Криму до її території. З того часу РФ продовжує здійснювати ефективний контроль над цією територією.

Протягом березня та на початку квітня 2014 року, паралельно до подій у Криму, під безпосереднім керівництвом та контролем не встановлених на цей час представників влади та зс РФ представники іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих РФ, взяли під контроль будівлі, в яких були розташовані органи місцевої влади та місцеві органи виконавчої влади України, військові об'єкти України, в окремих районах Донецької та Луганської областей України. 7 квітня 2014 року в м. Донецьку створено терористичну організацію «Донецька народна республіка» (далі — «ДНР»), а 27 квітня 2014 року в м. Луганську — терористичну організацію «Луганська народна республіка» (далі — «ЛНР»), у складі яких утворені незаконні збройні формування, що функціонують і на цей час.

Організовані збройні групи «ДНР», «ЛНР» з моменту утворення перебували під відповідальним командуванням, яке, своєю чергою, контролювалося і координувалося РФ. Вказані групи з квітня 2014 року систематично брали участь у військових діях проти Сил оборони України. Громадяни РФ, які були представниками збройних сил, органів поліції, органів державної безпеки, розвідувальних органів РФ, брали активну участь в організації та керівництві діяльністю незаконних збройних формувань (далі — НЗФ) «ДНР», «ЛНР». На початку квітня 2014 року на території Донецької області створено не передбачене законами України збройне формування, яке мало організовану структуру військового типу, а саме єдиноначальність, підпорядкованість, чітку ієрархічність та дисципліну, було озброєне вогнепальною зброєю, вибухівкою, тяжким військовим озброєнням та військовою технікою. У зазначеному формуванні було визначено механізм вступу до нього, порядок проходження служби, у кожному структурному підрозділі ставились завдання щоденної діяльності, яка полягала в здійсненні методами військових операцій силової підтримки незаконно створених структур «ДНР», придушення організованого опору населення на окупованій території, депортації населення Донецької області, встановлення режиму воєнного стану, протистояння правоохоронним органам державної виконавчої влади України, знищення їх живої сили та матеріальних засобів, а також скоєння інших тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Підрозділи вказаного формування 12 квітня 2014 року захопили м. Слов'янськ, м. Краматорськ та низку менших населених пунктів Донецької області. Надалі ці підрозділи дислокувались у різних населених пунктах і місцевостях Донецької області та мали загальну координацію керівництва. З початком антитерористичної операції 14 квітня 2014 року ці НЗФ вступали в збройні сутички із Службою безпеки України та Збройними

Силами України за контроль над частинами території України. Зоною проведення антитерористичної операції було охоплено Донецьку і Луганську області (з 14 квітня 2014 року), а також Ізюмський район та м. Ізюм Харківської області (з 14 квітня до 7 вересня 2014 року та з 2 грудня 2015 року). Внаслідок військових дій у період з травня по серпень 2015 року Уряду України вдалося повернути під свій контроль деякі території Донецької та Луганської областей, але з того часу певні частини цих регіонів залишилися не підконтрольними Уряду України.

Для забезпечення цієї діяльності НЗФ навесні 2014 року РФ здійснила концентрацію військової техніки та розгортання відповідної військової інфраструктури та логістичних вузлів РФ біля кордону з Україною. У травні — червні 2014 року підтримувані РФ НЗФ разом зі зс РФ захопили контроль над частиною державного кордону України з РФ й утримують його до цього часу.

З 2014 року РФ здійснювала поставку важкої зброї та іншого військового обладнання до НЗФ «ДНР» та «ЛНР», а також фінансування НЗФ «ДНР», «ЛНР». На території РФ були створені навчальні табори для представників НЗФ «ДНР» та «ЛНР». РФ надавала місця позбавлення волі, зокрема СІЗО, лікувальні заклади для досягнення цілей НЗФ «ДНР», «ЛНР». На території РФ відбувся набір та вербування осіб для участі у збройному конфлікті на боці «ДНР», «ЛНР». Із серпня 2014 року представники зс РФ та окремі підрозділи зс РФ брали безпосередню участь у військових діях на території України, а територія РФ використовувалася для здійснення безпосередніх нападів на територію України. Частиною 2 ст. 1 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлено, що окремі території України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, є окупованими РФ (у тому числі окупаційною адміністрацією РФ) з 7 квітня 2014 року.

З 30 квітня 2018 по 24 лютого 2022 року відповідно до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» Об'єднаним оперативним штабом Збройних Сил України проводилася Операція Об'єднаних сил, спрямована на військову протидію діяльності збройних формувань РФ та проросійських незаконних збройних формувань на сході України.

24 лютого 2022 року президент РФ оголосив про початок «спеціальної військової операції». Після цього близько четвертої години ранку зс РФ та інші збройні формування РФ здійснили

ракетно-артилерійські удари, бомбардування авіацією всієї території України, а також розпочали широкомасштабне військове вторгнення на територію України, увійшовши з боку РФ, Білорусі та тимчасово окупованої території АР Крим, у якому беруть активну участь також представники іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців «ДНР» та «ЛНР», створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих РФ. З того моменту Україна здійснює збройну відсіч уздовж усієї лінії фронту.

Закони та звичаї війни (МГП) застосовуються з моменту виникнення збройного конфлікту або часткової чи цілковитої окупації держави, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив (ст.ст. 2(1), 2(2), 3(1), спільні для Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року, які ратифіковані Україною із застереженнями Указом ПВР УРСР від 3 липня 1954 року та з подальшим зняттям застережень Законом України від 8 лютого 2006 року № 3413-IV).

Відповідно до юридичної позиції Конституційного Суду України щодо принципу дружнього ставлення до міжнародного права мають враховуватися приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практика тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна (абз. 3 пп. 2.3 п. 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі № 1-1/2016)). Зокрема, на підставі ст. 12(3) Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) заявами від 9 квітня 2014 року, 8 вересня 2015 року Україна визнала юрисдикцію цього міжнародного юрисдикційного органу; як держава-член ООН, зважаючи на резолюції 808(1993) від 22 лютого 1993 року та 827(1993) від 25 травня 1993 року, ухвалені Радою Безпеки ООН, Україна визнала юрисдикцію Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Югославії (далі — МТКЮ).

Згідно з рішенням Апеляційної палати МТКЮ у справі щодо Душко Тадича від 2 жовтня 1995 року збройний конфлікт існує щоразу, коли є застосування збройної сили між державами (міжнародний збройний конфлікт) або тривале збройне насильство між державними органами влади та організованими збройними групами або між такими групами всередині держави (збройний конфлікт неміжнародного характеру). До моменту досягнення загального миру після припинення військових дій або у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру — до досягнення мирного врегулювання міжнародне гуманітарне право продовжує

застосовуватися на всій території воюючих держав або, у разі внутрішніх конфліктів, на всій території, яка перебуває під контролем сторони, незалежно від того, чи відбуваються там фактичні бойові дії.

Незважаючи на те, що в МГП немає загального визначення міжнародного збройного конфлікту, МКС, посилаючись на спільну ст. 2 Женевських конвенцій 1949 року та відповідну судову практику МКТЮ вважає збройний конфлікт міжнародним за своїм характером, якщо він відбувається між двома і більше державами; це поширюється на часткову або повну окупацію території іншої держави незалежно від того, чи натрапляє ця окупація на збройний спротив чи ні.

Збройний конфлікт, що відбувається на території держави, «може стати міжнародним — або, залежно від обставин, мати міжнародний характер поряд із внутрішнім збройним конфліктом — якщо інша держава втручається в цей конфлікт через свої війська (пряме втручання) або деякі учасники внутрішнього збройного конфлікту діють від імені іншої держави (непряме втручання)».

Щоб визначити, чи підпадає ситуація під ситуацію загального контролю, МКС дотримується тесту «загального контролю», який був розроблений МТКЮ, відповідно до якого конфлікт є міжнародним, коли іноземна держава «відіграє роль в організації, координації або плануванні військових дій військової групи, на додаток до фінансування, навчання та оснащення або забезпечення оперативної підтримки цієї групи». Це дозволило МКС зробити висновок, що «міжнародний збройний конфлікт існує у випадку збройних дій між державами через їхні відповідні збройні сили або через інших учасників, які діють від імені держави».

Пряме втручання збройних сил держави або непряме втручання держави, що діє через посередників недержавних сил, може призвести до інтернаціоналізації неміжнародного збройного конфлікту, доки держави протистоять одна одній. Пряме та непряме втручання, яке не призведе до того, що дві держави протистоять одна одній, не зробить неміжнародний конфлікт міжнародним. Що стосується необхідного ступеня контролю іншої держави над недержавними силами, необхідного для встановлення того, чи став збройний конфлікт неміжнародного характеру інтернаціоналізованим, застосовується критерій «загального контролю», за яким держава може здійснювати необхідний ступінь контролю, якщо вона відіграє роль в організації, координації або плануванні військових дій військового угруповання, на додаток до фінансування, навчання та оснащення або надання оперативної підтримки цій групі.

Відповідно до ст. 42 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, яке є додатком до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, що набрала чинності для України 24 серпня 1991 року, територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника, окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції.

До моменту досягнення загального миру після припинення воєнних дій або, у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру до досягнення мирного врегулювання міжнародне гуманітарне право продовжує застосовуватися на всій території воюючих держав, або, у разі внутрішніх конфліктів, на всій території, яка перебуває під контролем сторони, незалежно від того, чи відбуваються там фактичні бойові дії.

Викладене дозволяє зробити висновок, що з моменту установлення РФ із застосуванням збройних формувань контролю над об'єктами нафтогазовидобування України 19 лютого 2014 року та над територією АР Крим і м. Севастополя, включаючи військові об'єкти та органи державної влади, видачі РФ розпоряджень населенню, що проживає на території АР Крим та м. Севастополя, і подальшої заміни державної влади на вказаній території, розміщення РФ військових сил на зазначеній території з метою забезпечення влади РФ з 20 лютого 2014 року розпочався міжнародний збройний конфлікт між Україною та РФ і наразі територія Криму перебуває у стані військової окупації РФ. Частиною 2 ст. 1 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлено, що датою початку тимчасової окупації РФ окремих територій України є 19 лютого 2014 року; Автономна Республіка Крим та місто Севастополь є тимчасово окупованими РФ з 20 лютого 2014 року. Факт окупації РФ частини території України — Автономної Республіки Крим та міста Севастополя встановлено і засуджено Генеральною Асамблеєю ООН, зокрема резолюціями 71/205 від 19 грудня 2016 року, 72/190 від 19 грудня 2017 року, 73/263 від 22 грудня 2018 року, 74/168 від 18 грудня 2019 року, 75/192 від 16 грудня 2020 року про ситуацію з правами людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, Україна, а також резолюціями 73/194 від 17 грудня 2018 року, 74/17 від 9 грудня 2020 року про проблему мілітаризації Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, Україна, а також районів Чорного та Азовського морів. Також Європейським судом з прав людини встановлено, що з 27 лютого 2014 року РФ здійснювала ефективний контроль над Кримом (п. 335 рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі «Україна проти Російської Федерації» від 16 грудня 2022 року, заяви №№ 20958/14, 38334/18).

Організованість незаконних збройних формувань «ДНР», «ЛНР» з моменту утворення та перебування під відповідальним командуванням та інтенсивність участі вказаних формувань у збройних зіткненнях із силами правопорядку та Збройними Силами України вказує на те, що на початку квітня 2014 року ситуація на сході України досягла рівня збройного конфлікту. Цей збройний конфлікт був міжнародним, на що вказує здійснення РФ загального контролю над НЗФ «ДНР», «ЛНР». Так, зазначені групи з квітня 2014 року систематично брали участь у військових діях проти Служби безпеки України, Збройних Сил України та інших Сил оборони України. РФ із самого початку здійснювала загальний контроль як над керівниками «ДНР» та «ЛНР», так і над їх незаконними збройними формуваннями, на що вказує участь РФ в організації та плануванні військових операцій недержавних збройних формувань (через участь громадян РФ, які були представниками збройних сил, органів поліції, органів державної безпеки, розвідувальних органів РФ, в організації та керівництві діяльністю НЗФ «ДНР», «ЛНР»; концентрацію військової техніки та розгортання відповідної військової інфраструктури та логістичних вузлів РФ біля кордону з Україною навесні 2014 року), фінансування недержавних збройних формувань, забезпечення зброєю та іншим обладнанням (через поставку РФ важкої зброї та іншого військового обладнання до «ДНР» та «ЛНР»; фінансування РФ НЗФ «ДНР», «ЛНР»); навчання членів недержавних збройних формувань, забезпечення операційною підтримкою недержавних збройних формувань (через створення на території РФ навчальних таборів для представників НЗФ «ДНР» та «ЛНР»); поділ спільного кордону з державою, де діють недержавні збройні формування (у травні — червні 2014 року підтримувані РФ НЗФ разом із зс РФ захопили контроль над частиною державного кордону України з РФ і утримують його до цього часу); надання власної інфраструктури недержавним збройним формуванням (місць позбавлення волі та СІЗО, доступу до фінансової та судової системи, до лікування представників НЗФ «ДНР», «ЛНР» тощо); із серпня 2014 року безпосередню участь у збройному конфлікті беруть представники зс РФ та окремі підрозділи зс РФ та інших військових формувань РФ, із серпня 2014 року встановлена безпосередня участь у збройному конфлікті представників зс РФ; на території РФ відбувався набір та вербування осіб для участі у збройному конфлікті на боці «ДНР», «ЛНР»; територія РФ використовується для здійснення безпосередніх нападів на територію України. Частиною 2 ст. 1 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлено, що окремі території України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, є окупованими РФ (у тому числі окупаційною адміністрацією РФ) з 7 квітня 2014 року.

Факт широкомасштабних збройних зіткнень України з РФ через військове вторгнення РФ на територію України з 24 лютого 2022 року як з території РФ, так і з території Республіки Білорусь визнається РФ як «спеціальна військова операція». Факт вказаного вторгнення встановлено також рішеннями міжнародних організацій (резолуцією Генеральної асамблеї ООН ES-11/1 від 2 березня 2022 року «Про агресію проти України», п.п. 1, 3 Висновку 300(2022) Парламентської асамблеї Ради Європи «Наслідки агресії Російської Федерації проти України», п.п. 17, 18 Наказу Міжнародного Суду ООН від 16 березня 2022 року за клопотанням про вжиття тимчасових заходів у справі «Звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» (Україна проти РФ) та інші»).

Примітка. У тексті повідомлення про підозру також надалі зазначаються:

- перелік порушених вимог МГП;
- обставини проходження підозрюваним служби в зс РФ чи інших формуваннях, військово підпорядкування;
- обставини потрапляння на територію України та перебування на території вчинення злочину;
- обґрунтування, що підозрюваний усвідомлював, що існує збройний конфлікт, на що вказують такі обставини: наприклад те, що, він брав участь у цьому конфлікті та мав певний правовий статус як комбатант, зокрема брав участь у цьому конфлікті у військових діях [конкретизувати, якщо злочин не пов'язано з військовою дією];
- обставини вчинення злочину: місце, час, спосіб вчинення та наслідки злочину, форма вини та мотив злочину;
- характеристика потерпілого як особи, яка перебуває під захистом ЖК (якщо є потерпілий);
- обґрунтування усвідомлення підозрюваним, що потерпілий є особою, яка перебуває під захистом ЖК;
- обґрунтування вчинення діяння у контексті та у зв'язку зі збройним конфліктом;
- відповідність порушення МГП конкретній формі вчинення злочину, передбаченій ст. 438 КК України.

СУПРОВІДНА ЗАПИСКА:

Це приклад розгорнутої позиції на обґрунтування існування МЗК, викликаного збройною агресією РФ проти України.

Для того, щоб діяння кваліфікувалося за ст. 438 КК України, має бути встановлено, що воно було вчинено у зв'язку з відповідним збройним конфліктом. Вимога щодо цього зв'язку служить для того, щоб розмежувати застосування ст. 438 КК України від інших статей Особливої частини для кримінально-правової кваліфікації зазначеного діяння. Тому потрібно довести контекст діяння (існування збройного конфлікту та його вид), усвідомлення виконавцем існування збройного конфлікту та те, що діяння було «пов'язане зі збройним конфліктом». «Зв'язок із міжнародним збройним конфліктом був необхідним для кримінального переслідування за воєнні злочини» (п. 210 рішення ВП ЄСПЛ у справі «Кононов проти Латвії» від 17 травня 2010 року, заява № 36376/04).

Так, переслідування особи за вчинення злочинів, передбачених ст. 438 КК України ґрунтується, швидше, на міжнародному, ніж на внутрішньому праві, і має розглядатись переважно з цієї точки зору (див., наприклад, *mutadis mutandis* про тлумачення ст. 68-3 Кримінального кодексу Латвії в п. 196 рішення ВП ЄСПЛ у справі «Кононов проти Латвії» від 17 травня 2010 року, заява № 36376/04).

Відповідно до ст. 2(1)(2), спільної для всіх чотирьох Женевських конвенцій: «Ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни. Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив». Таким чином, кваліфікація стану як міжнародного збройного конфлікту об'єктивно залежить від факту будь-якого збройного зіткнення між силами двох та більше держав або від факту часткової або цілковитої окупації однією державою території іншої незалежно від збройного спротиву.

Збройний конфлікт існує щоразу, коли держави вдаються до застосування збройної сили між собою або має місце тривале збройне насильство між державними органами влади та організованими збройними групами, або між такими групами всередині держави. Міжнародне гуманітарне право застосовується з моменту початку таких збройних конфліктів і діє після припинення військових дій до досягнення загального миру; або, у разі внутрішніх конфліктів, досягається мирне врегулювання.

До цього моменту міжнародне гуманітарне право продовжує застосовуватися на всій території воюючих держав або, у разі внутрішніх конфліктів, на всій території, яка перебуває під контролем сторони, незалежно від того, чи відбуваються там фактичні бойові дії (п. 70 Рішення Апеляційної палати МКТЮ від 2 жовтня 1995 року щодо клопотання захисту про проміжну апеляцію щодо юрисдикції у справі «Прокурор проти Тадіча»).

«Ця Конвенція повинна застосовуватися з самого початку будь-якого конфлікту або окупації, зазначених у ст. 2. На території сторін конфлікту застосування Конвенції припиняється після загального припинення бойових дій. На окупованій території застосування цієї Конвенції припиняється через рік після загального припинення бойових дій, але окупаційна держава настільки, наскільки вона виконує функції уряду на цій території, буде пов'язана на строк окупації положеннями таких статей цієї Конвенції: 1 — 12, 27, 29 — 34, 47, 49, 51 — 53, 59, 61 — 77 та 143. Особи, що перебувають під захистом, звільнення, репатріація або влаштування яких відбудуться після цих строків, будуть протягом зазначеного часу перебувати під захистом цієї Конвенції (ст. 6 ЖК(IV)).

Законом України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначено моменти початку окупації різних частин території України.

Разом з тим обставини окремих фаз міжнародного збройного конфлікту, викликаного агресією РФ проти України, можуть бути встановлені за допомогою відповідних доказів.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207- VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

5. Закон України від 15 січня 2018 року № 2268- VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>

6. Закон України від 12 вересня 1991 року № 1543-XII «Про правонаступництво України».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>

7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женевська конвенція IV) від 12 серпня 1949 року.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

8. Конвенція про поводження з військовополоненими (Женевська конвенція III) від 12 серпня 1949 року.

URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU49007>

9. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

11. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

12. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

13. Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 03 липня 1954 року № 114а-03 «Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни».

URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140761__140761

14. Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 18 серпня 1989 року № 7960-XI «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), і Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II)».

URL: <https://ips.ligazakon.net/document/UP897960>

15. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 року № 945 «Про затвердження переліку об'єктів нафтогазовидобування в межах континентального шельфу України, які є окупованими Російською Федерацією».

URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/re37789?ed=2022_09_13

